

For cited: Çakmak İgalçı, E. E. (2018). Spiritual Education on the Basis of Sufi Ethics in Preschool Period. Journal of Current Researches on Educational Studies, 8 (2), 11-50.

Spiritual Education on the Basis of Sufi Ethics in Preschool Period

Emine Elif ÇAKMAK İGALÇI¹

Keywords

Preschool education, religious education, suff training, children, spiritual education, Morality of sufism.

Abstract

This study is based on the idea of having a sufistic flavor to the spiritual education of preschool children has been prepared. Morality of sufism trying to gained to children between 3-6 ages, examined with spiritual education. Spiritual education is defined in detail and is divided into four subtitles. Spiritual education is evaluated based on sufism to address young children's heart. In addition, sufism techniques are used to form an educational approach related with spiritual education of children. Subtitles of spiritual education are religious, moral, values and character education. These categories try to integrated with techniques of sufism and thus both technical and practical methods are become to guide for educators, teachers and also people who are interested in spiritual education in early years. Early childhood education is most critical and sensitive period among all educational periods. Because of this, spiritual education shouldn't include only direct instruction, and also address the children's emotional worlds. Hence necessity of this education doesn't ought to ignore for all education systems and we want to show importance of spiritual education and morality of sufism and interaction between two with this study. Using a sufistic approach aimed to develop concepts in education, pre-school children to be given a heart combined with spiritual training method is adapted.

Article History

Received
15 Nov, 2018
Accepted
22 Dec, 2018

Okul Öncesi Dönemde Tasavvufî Ahlak Bazında Manevî Eğitim

Anahtar

Kelimeler
Okul öncesi eğitim, tasavvufî ahlak, çocuk, manevî eğitim.

Özet

Bu çalışmamız; okul öncesi dönem çocuklarının manevî eğitimine tasavvufî bir boyut kazandırma düşüncesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Çocuklara kazandıracağımız tasavvufî ahlak manevî eğitim çatısı altında incelenmiş, manevî eğitim dört ana başlığa ayrılarak daha detaylı ele alınmıştır. Çocukların seviyesine daha iyi hitap etmesi açısından alt bölümlere ayrılan manevî eğitim tasavvufî ahlak bazında değerlendirilmiş, tasavvufî teknikler kullanılarak eğitimsel bir yaklaşım oluşturulmaya çalışılmıştır.

Din eğitimi, ahlak eğitimi, değerler eğitimi ve karakter eğitimi gibi bileşenlerle ele alınan manevî eğitim; tasavvufî tekniklerle birleştirilmiş hem teorik hem de pratik bilgilerle yol gösterici bir metot haline getirilmiştir. Manevî eğitimin sadece sözden ibaret kalmaması için eğitimin en alt kademesi ve en önemli dönemi olan okul öncesi dönemde çocukların duygu dünyalarına dokunarak kalbe hitap eden bir eğitim sisteminin çok faydalı olacağı düşünülmüş, manevî

¹ Corresponding Author. Dr. eminelif@yahoo.com

Makale Geçmişi

Alınan Tarih

15 Kasım 2018

Kabul Tarihi

22 Aralık 2018

eğitimde sağlam bir temel atılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Buradan hareketle tasavvufî eğitimde kullanılan kavram ve tekniklerle eğitimde tasavvufî bir yaklaşım geliştirilmeye çalışılmış, okul öncesi dönem çocuklara verilecek manevî eğitimle birleştirilerek kalbî bir metot uyarlanmıştır.

1. Giriş

Manevî eğitim insanı sıradan maddi bir varlık olarak görmeyen bir eğitim çeşididir. İnsanın vücudu maddesel bir yapıdadır, ruhu ise mana âleminde. Bu mana âlemi görünmeyen unsurlar, hazineler ve güzelliklerle doludur. Ruhi yönü bakımından ise kişi, Yaratan'ın aynasıdır. Bir başka ifadeyle insan "mazhar-ı hak" tır. İnsanın kalbi, gönlü ve ruhu da "nazargâh-ı ilahî"dir. (Seyyar, 2014, s. 130) Bu doğrultuda etkin olacak manevî boyut çocuğa kim olduğuna ilişkin bir hassasiyet, varlığına ilişkin bir anlam hissi kazandıracaktır. (Meydan, 2015, s. 164)

Allah-u Teâlâ'nın insanları yaratırken kendi ruhundan onlara verdiği, doğal ve fitri olan vicdan ve duyguyu besleyip geliştirdiği ve bu tabiatla yaratılan insanın ilahına yakınlaşmasını sağlayan dini, vicdani, ruhi eğitimlerin tümüne manevî eğitim denilmektedir. (Benna, 2013) Bundan dolayı verilecek manevî eğitimin İslam temelli olması, çocukların fitratına uygun hareket etmesi gerekmektedir.

Manevî arayış ve anlamlandırma ihtiyacı, insanın ve dolayısıyla da eğitimin en temel amaçlarından birisidir. Din eğitimi eğer bireylerin manevî dünyasında kalıcı izler bırakabilirse, çocukların manevî ihtiyaçlarını farklı kanallarda giderme arayışına girmelerine gerek kalmayacaktır. (Benna, 2013, s. 164)

Vicdani yükselmenin ve manevî eğitimin özü kalptir. Kalp; eğitimin ta kendisidir çünkü hisler ve duygular dini terbiyenin direğidir. Bundan dolayı İslamiyet kişide kalbe ulaşmayı hedefler, vicdan ve kalbin ıslahını ister. (Benna, 2013, s. 168) Bu da yaratıldığında ki fitrat vasıtalarını kullanarak olabilmekte, özüne uyumlu bir eğitim aldığı takdirde de kendi iç dünyasıyla çatışmadan potansiyeli yüksek, donanımlı ve maneviyatlı bir birey olmasını sağlamaktadır. Sadece bilişsel düzeyde kalan eğitim kişiyi bilgili kılarken kurnaz hale de getirir. Eğer bu zihin eğitimi ruhî eğitim ile birleştirilmez, irade güçlendirmelerine yer verilmez, nefisî istek ve dürtülerin önüne geçilmez ve eğitim sistemi de buna göre şekillendirilirse; kişinin maddi yapısı güçlenecek, dünyevî arzularla donatılacak, kendine ve topluma faydalı olmayan bir birey haline gelecektir. Onun için feridin manevî eğitimle ahlakî değer kazanması gerekmektedir ve bu kazanım devam eden bir süreç olmakla birlikte kişide ruha yerleşen prensipler oluşturarak ahlakî karakter elde etmesini sağlamaktadır. (Çamdibi, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazalî, 2014, s. 31,39)

Manevî eğitim bireylerin eğitiminin tekâmüle erme noktasında en kritik olan eğitim çeşididir. Hem eğitimi verimli kılmakta hem de ilmi gerçek öz manasına ulaştırmaktadır. Bunun için çalışmamızın konusu olan okul öncesi dönem çocuklarında manevî eğitimi dört başlık altında detaylandırarak ele almak faydalı olacaktır. Ayrıca bazı önemli mutasavvıfların görüşlerinden yola çıkarak ve okul öncesi dönemde kullanılmakta olan teknikleri tasavvufî eğitim teknikleriyle birleştirilerek yeni bir eğitim modeli oluşturmaya gayret edeceğiz.

2. Okul Öncesi Dönemde Manevî Eğitim

Doğumdan altı yaşa kadar çocukların bütün gelişim alanlarını destekleyen eğitime okul öncesi eğitim denilmektedir. Okul öncesi eğitim toplumun kültürel değerlerinden uzak kalmamalıdır. Bu değerler çocukların gelişme ve olgunlaşma sürecine göre arttırılmalıdır. Bilişsel gelişim sürecinde çocuklara destek olan ve yaratıcılığını gelişmesine olanak sağlayan okul öncesi eğitim; çocukların milli, manevî, ahlakî, kültürel ve insani değerlere bağlılığının oluşmasını sağlar. Kendini ifade edebilen, kendi öz kontrolünü sağlamış ve bağımsız bir birey olma gayretinde olana çocuklar yetiştirmeyi hedefleyen okul öncesi eğitim; çocukların donanımlı bireyler olarak yetişmesini sağlayan temel bir eğitimidir. (Yılmaz, 2003, s. 12-17) Eğitim sisteminin en önemli dönemi olan ilk çocukluk döneminde sistemli ve planlı bir eğitim sistemi yürütülmesi ve bu dönemin manevî eğitim ve değerlerle birleştirilmesi gerekmektedir. (Oruç, 2011, s. 35)

Çocukların beyin ve sinir gelişiminin çoğunluğu beş yaşına kadar en hızlı dönemindedir. Bunun için bu dönemde çocukların öğrenme kapasitesi çok geniştir ve öğrenmeleri çok hızlıdır. Yapılan bazı araştırmalara göre çocuklar hayatları boyunca öğreneceklerin bir çocuğunu okul öncesi dönemde öğrenmektedirler. Bu öğrenmelere dini eğitimi eklemekte ayrıca mümkündür ve öğrenmenin hızlı olduğu evrede gelecek öğrenmelerine çok da faydası olacaktır. Taklitle birlikte duygusal hazırlıkta bu dönemde arttığından çocuklarda dini hayata bir katılım söz konusu olmaya başlar. Onun için soruların çoğaldığı, keşfetmeye başladıkları, merak duygusunun arttığı okul öncesi dönemde, duygu ve düşüncenin iyi bir şekilde işlenmesi ve bu konuda ki ihtiyaçların karşılanması gerekmektedir. (Erden, 2014, s. 30)

İlk çocukluk dönemi çocukların belirli davranışları belirli zaman diliminde kazandıkları için önemlidir eğer bu durum kritik dönemde gerçekleşmezse davranışın ya da yaşantının öğrenilmesi çok zor olur ya da öğrenilemez ileri zaman dilimlerinde bunun telafisi mümkün olamayabilir. Bu dönem kritik dönem olarak adlandırıldığından telafisi mümkün olmayan davranış temellerinin atıldığı dönem olabilmektedir. (Bacanlı, 2004, s. 43) Kişilik gelişiminde ilk altı yıl çok önemlidir. Yaşantılar, davranışlar, tutum ve değerler kişilik gelişiminde bu dönemde çok kalıcı izler bırakmaktadır. Bu dönemde ki yaşam şekli, sunulan olanaklar, verilen eğitim çocukların kişiliğinin ana hatlarını belirlemektedir. (Çamdibi, 2014, s. 227)

Tüm eğitim çeşitlerinin temelini atıldığı erken çocukluk döneminde verilecek olan davranış eğitimiyle ibadet eğitiminde duygusal boyut çok önemlidir. Çocuğun ibadetlere, öğretici kişiye ve çevresine karşı nasıl bir duygu atmosferi içerisinde olduğunu dikkate almak gerekir. (Sağlam, 2003, s. 34) Öğrenci ile öğrenme konusu olan ibadet, öğretici ve ortam arasında sevgi ve güvene dayalı duygusal bir ilişki kurmaya çalışmalıdır. Böylelikle öğrenilen ibadetle öğrenci arasında manevî bir bağ oluşması sağlanmış, söz konusu ibadet çocuğun manevî dünyasında önemli bir yer elde etmiş olur. Aynı zamanda böyle sevgi veya güvene dayalı bir ilişki öğrencinin veya velisinin söz konusu uygulamalara katılım konusundaki tereddütlerini de ortadan kaldırmaya imkân verir. (Meydan, 2015, s. 305)

Çocuk, eleştiren düşünce yeteneğine daha ulaşamamıştır bunun için bire bir taklit etme ve taklitten öğrenme evresindedir. Bu taklitle öğrenme dini yaşantı ve dini

eğitim için de önemlidir. Ebeveynlerin, eğitimcilerin ve yetişkinliklerin dini temalı davranışlarını da taklit eden çocuklarda dini ritüeller bir alışkanlık halini alacaktır. Bu alışkanlığın temelinde büyüklerin otoritesi, çocuğun tabii yetenek ve eğilimlerinin varlığı yatmaktadır. Bunun içindir ki çocuğun imanında iradi unsurlar yok denecek kadar azdır. Dini yaşayışın başlangıcında iradenin alması gereken yeri “hevesler” doldurmuştur. Anne babanın telkinleri, rehberliği ve örnekliliği çocuğun dini kimliğini büyük ölçüde şekillendirmektedir. Onun için anne babalar, öğretmenler ve büyükler dikkatli olmak ve iyi örnekler teşkil etmek durumundadırlar. Çocuklar ancak bu şekilde ve bu davranışları görerek, yaşayarak “kutsalı” hissedebilecektir. (Erden, 2014, s. 31)

Bu dönemde verilecek olan tüm eğitimler çocukların hayatında temel teşkil edecek ve kalıcı izler bırakacaktır. Bu izlerin olumlu ve gelişmeye açık olması her bir bireyin gelişimi açısından oldukça önemlidir. Sadece belirli kazanımları elde etsin diğerleri önemli değil demek gibi bir şansımız yoktur. Nasıl ki çocukların akademik donanımını her türlü açıdan destekliyorsak, manevî gelişimini de o şekilde desteklememiz son derece önemlidir. Manevî eğitimle kazanılan donanımlar, çocukların hem kendine hem de çevresine bakışını etkilemekte, değer yargılarını belirlemede, olumlu kişilik oluşumuna temel hazırlamaktadır. Asıl önemli olan ise “dini algı” oluşumu sağlanarak dini bir temel atılmasını sağlamaktır. Allah tasavvuruyla oluşan durum ve düşünce yapıları bakış açılarını etkileyecek ve hayatında dini yaşantıya yer açacaktır. Okul öncesi dönem dediğimiz 0-6 yaş arasındaki çocukların din, ahlak, değerler ve karakter eğitiminden oluşarak verilen “maneviyat eğitimi”, çocukların yaşadıkları aile ortamından, anne-babaların tutum, davranış ve inançlarından, içinde bulunduğu toplumun kültürel ve dini yapısından, sosyal ortamda yaşadığı akranların tutum ve bakış açılarından etkilenen bir eğitimsel yaklaşımdır. Kişiden kişiye, aileden aileye ve toplumdaki topluma değişiklik gösteren ve hatta kişilerin istekleri doğrultusunda talep edilen ya da edilmeyen manevî eğitim çatısı altında bulunan bu dört kritik eğitim olgusu çocuğun kişilik ve ahlak yapısının temelini pozitif ölçüde şekillendiren içsel ve dinsel (teokratik) eğitim şekilleridir.

Okul öncesi dönem çocuklarında verilen maneviyat eğitimi; din eğitimini, ahlak eğitimini, değerler eğitimini ve karakter eğitimini kapsamaktadır. Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu dört eğitim çeşidi ayrıntılı bir şekilde ele alınacak, tasavvufi yaklaşım oluşturularak eğitim sistemine dâhil edilebilecek uygulanabilir metotlar üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

2.1. Okul Öncesi Dönemde Din Eğitimi

Hayatın her alanını kuşatan dinin ve hayatın her anının zorunlu bir fenomeni olan eğitimin, insanın mevcut dinamizmini yukarıya çevirme; var olan iradesini olumluya yöneltme gibi iki ortak misyonu vardır. Eğitimi olmayan bir dini ve üzerinde yükseldiği manevî değerleri olmayan bir eğitimi düşünemeyiz. Çünkü eğitim, aradığı eksilmeyen enerjiyi dinin inanç, ibadet ve ahlak prensiplerinde bulabildiği ölçüde başarılı olabilir. Başka bir deyişle eğitim, dinin bu imkânlarını sağlıklı kullanabildiği, evrensel ilkelere bağlı kalabildiği ve bilimin verileriyle yolunu tayin ettiği ölçüde hedeflerine ulaşır. Dini ve eğitimi iki ayrı alan olarak düşündüğümüzde birincinin ikinciyi kuşattığı, ortak hedefleri bulunan, aynı obje

üzerinde çalışan, hayatın vazgeçilmez iki olgusu olduğunu görürüz. (Kager, 2012, s. 19) Din ve eğitim bu şeklide iç içe olduğu zaman nasıl verimli bir etki alanı oluşturuyorsa, okul öncesi dönemde verildiği zamanda da bu verimlilik ziyadesiyle artmış olacaktır. Çünkü çocukluk dönemi bireyin ileriki hayatının temellerini oluşturması ve karakterinin şekillendiği dönem olması açısından oldukça önemlidir. Birey kendisini yetişkin hayatına hazırlayıcı davranışları büyük ölçüde küçük yaşlarda öğrenir ve bu öğrenmeler onda derin izler bırakır. Hatta bazı psikologlar kişilik gelişiminin %90'ının çocukluğun ilk 6 yılında gerçekleştiğini ileri sürmektedirler. (Köylü, 2004, s. 137-154)

Buna paralel olarak çocukluk insan yaşamının en önemli dönemlerinden biridir. Çocukluk dönemi insanın kişiliğinin, hayata bakışının, dini tutumlarının tohumlarının atıldığı çağdır. Bu dönemde çocukların düşünme biçimleri, duyguları, hayatı ve dini anlamlandırmaları yetişkinlerden çok farklıdır. Çocuklar yetişkinlerin minyatürü değildir, onlar hayata tamamen kendilerine özgü bir pencereden bakarlar ve gördükleri bizim gördüklerimizle aynı değildir. Çocuklar bu perspektifle değerlendirildiğinde yetişkinlerden çoğu konuda farklı düşündüğü gözlemlenir. Din konusu da bunlardan bir tanesidir. Dini kavramları çocuklar farklı algılarlar çünkü kendilerine ait farklı bir algı ve hayal sistemleri vardır. (Dönmez, 2012, s. 523)

Bu bağlamda maneviyat eğitiminin dini eğitim boyutunu ele aldığımızda; okul öncesi dönem çocuklarında dini eğitimin somuttan soyuta doğru geliştiği noktada yetişkin yardımıyla desteklenmesi gerekmektedir. Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav) *"her çocuk yaratılış üzerine doğar"* derken çocuğun yaratılıştan Allah'a inanmaya kabiliyetli doğduğunu ve dini inancı kabul etmeye elverişli bir yapıda olduğuna vurgu yapmaktadır. (Buharî, Müslim) Hadis-i şeriften hareketle çocukların ruhen dine yabancı olmadığını çocuk psikolojisi alanında yapılan çalışmalar da göstermektedir. Belçikalı psikolog Antonie Vergote, çocukların dine hazırlıklı ve kabiliyetli olduğunu vurgularken, dini konulara ilginin başladığı altın yaşın da dört yaş olduğunu söylemektedir. Dini dünyaya açılan pencerenin dört yaş civarında açılmaya başladığı ifade eder. (Vergote, 1978)

Bireyin gençlik ve yetişkinlik dönemindeki dini inanç, duygu, tutum ve davranışlarının temeli de büyük ölçüde çocukluk döneminde atılmaktadır. Verilecek iyi bir eğitimle çocukta din duygusunun sağlıklı bir gelişimi sağlanacağı gibi, yanlış ya da baskıcı bir eğitim vermek suretiyle de ondaki din duygusunun körelmesine ve hatta dinden uzaklaşmasına da neden olunabilir. (Köylü, 2004, s. 138)

2.1.1. Okul Öncesi Dönem Din Eğitimi Uygulamalarına Tasavvufi Yaklaşım:

Okul öncesi dönem çocuklarının gelişmelerini, ilgi ve meraklarını, önceliklerini göz önüne alarak oluşturacağımız etkinlik çeşitlerine manevî boyut kazandırdığımızda tasavvufî bir yaklaşım oluşturabilmekteyiz. Bu tasavvufî boyutu eğitime dâhil edebilmek için eğitimsel unsurların ve örneklerin manevî yönünü oluşturabilmemiz ya da gün yüzüne çıkarmamız gerekmektedir. Dini eğitimi tasavvufî alanla entegre ettiğimizde okul öncesi dönem çocuklarının kalbî eğitimi de ihmal etmemiş, etkisi daha yüksek bir eğitim ortamı sağlamış olacağız. İnterdisipliner bu yaklaşımı çocukların eğitiminde örneklendirecek olduğumuzda

daha zenginleştirilmiş, manevî kazanımı daha yüksek ve gelecek yaşantısı için pozitif bir etki sağlanmış olacaktır. Okul öncesi dönem çocuklarının dini eğitimine tasavvufî yaklaşımı örneklerle açıklamaya çalışacağız. (Hökelekli, 2011, s. 244)

Kalbe² hitap etme: Tasavvufî açıdan kalb eğitimin başlangıç noktası, tasavvufî eğitimde de odak noktasıdır. Her hal, hareket ve düşünce kalb endeksli çalışarak kişinin özünü eğitmek hedeflenmektedir. Zira kalbe hitap etme tasavvufî eğitimin ana temel konusudur. Kalb kişiyi hakikate götürdüğü için tasavvufta öncelikli konu kalbe hitap ederek kişileri eğitmektir. Bu doğrultuda herhangi bir yaratılan, özüne hitap edildiğinde nasıl kendinden bir parça buluyor ve o eğitime kendini dâhil ediyorsa çocukların eğitiminde de onların kalbine hitap etmek son derece önemlidir. Çünkü çocuğun zihninde korkutarak Allah'ı tanıtmak yerine sevgi, huzur ve şefkatle tanıtarak sevilen bir Yaratıcı kavramını kalbine yerleştirmek tasavvufî açıdan din eğitiminde oldukça önemli bir husus ve temeldir. Bunun için sadece akla değil aynı zamanda kalbe hitap etmek her seviyede ki din eğitimi için olmazsa olmaz şartlardandır. Din eğitimi de okul öncesi dönemde iyi ve sağlam karakterde kişilikler yetişmesini öngören bir değerler eğitimine dayandırılmalıdır. Ezberlenen ve anlamı bilinmeden tekrar edilen dini bilgilerin öğretimi yerine, iyi insan olmanın doğal şart ve uygulamalarını içine alan bir din eğitimi anlayışı geliştirmek ancak çocukların kalbine hitap ederek ve orada bir heyecan duygusu oluşturularak verildiği takdirde daha olumlu sonuçlar alınacaktır. (Hökelekli, 2011, s. 244)

Ayrıca din eğitiminin temeline işlenmesi gereken motif "sevgi motif"idir. Sevgi bir kalb işi olduğundan çocukların din eğitiminde kalbe hitap eden bir sevgi anlayışı oluşturmak oldukça önemlidir. Zaten yaratılış mayamızda olan Allah sevgisi kalbe hitap edecek bir eğitim anlayışıyla çocukların eğitim hayatını şekillendirerek bir mana kazanmalarını sağlayacaktır. Zira öğretim "beyin" ile eğitim "kalb" ile olur. İnsan severse yapar, içselleştirir ve edinir. (Tongar, 2017, s. 44)

Kalbe hitap etmeyi okul öncesi döneme indirgediğimizde ise eğitimin başını öğretmen öğrenci arasında kurulacak sevgi bağı oluşturmakta, öğretmenin çocuğun kalbine girmesini başarması hem onu sevmesi hem de kendisini sevdirmesi gerekmektedir. Bu sevgiyi hisseden çocuk öğretmeniyle güvenli bir bağlanma yaşayacak ve eğitimsel süreç daha kolay olacaktır. Bu bağlanmadan sonra eğitimin içeriğinde verilen bilgilerin sadece anlatımdan ziyade çocuklara yaşantılar yoluyla sunulması, hissetmelerine fırsat verilmesi son derece önemlidir. Yapılan geziler, uygulanan drama yöntemleri çocukların öğrendikleri bilgileri yaşamalarına fırsat vererek, içsel olarak hissetmelerini sağlayacaktır. Deney, gözlem, araştırma da kullanılacak diğer yöntemlerdendir. Önemli olan bilgiyi çocuklara öğretip geçmekten ziyade deneyimlerle hayatlarına aktararak kalbi bağ kurmalarını sağlamaktır.

²Biyolojik ve anatomik manada açıklayacak olursak kalb; insan göğsünün solunda yer alan, misalen çam kozalağına benzeyen bir organdır. Ana rahminde insan varlığının jinekolojik oluşum sürecinde meydana gelen ilk organdır. Tasavvufî manada ise; insanın özü, oluşumu, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecelli ettiği mahal, ilahi latife gibi birçok yönlü manaları ifade eder. Biyolojik manada ki kalb, insanda olduğu gibi hayvanlarda da bulunur. İkinci anlamda ki kalb ise sadece insanda bulunur ve insanları hayvanlardan ayıran özelliştir. Mutasavvıflara göre; manevî kabin maddi kalbe bir nevi bağlantısı vardır. Ve bu kalp insanın hakikatidir. (dty bilgi için bkz: Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 341, Kalb bölümü)

Dua³: Allah-u Teâlâ; “*Rabbimiz, dua ediniz kabul edeyim*” (Mü’min, 40/60) *Resullullah (sav) de “dua, ibadetin ilâhidir”* (Tirmizi, *Daavat*, I, Acluni, I, s. 403) buyurmuştur. Dua ihtiyaç anahtarıdır, ihtiyaç sahiplerinin istirahat mahallidir, sıkıntıda kalanların sığındığı yerdir, dert ve hacet sahiplerinin nefes aldıkları alanlardır. Bunun için tasavvufî ehilleri duaya oldukça önem vermişler ve hatta kal ve hal ile olmak üzere duayı iki çeşide ayırmışlardır. Buradan yola çıkarak bir münacat şekli olan dua ibadet olarak görülmüş, yukarıda ki hadis uyarınca ibadet olan bir şeyi icra etmek, onu terk etmekten elbette ki daha üstün olduğundan duanın ehemmiyeti mutasavvıflarca oldukça büyük olarak değerlendirilmiştir. (Kuşeyri, 2016, s. 352) Önemi bu kadar büyük olan duayı çocukların hayatına sokmak ehemmiyet arz etmektedir. Tasavvufî bir bağlantıyla çocuğun manevî dünyasını harekete geçirecek dua, din eğitiminin yapı taşlarından biridir. Bu doğrultuda dua; din eğitiminde aynı zamanda eğitim tekniklerinden bir teknik olarak düşünülebilir. Dua, ibadetin ön alıştırması olarak değerlendirilebilmekte, çocuğun Allah ile iletişimini güçlendirecek bir metot olarak kullanılabilir. Yalnız dua edilirken korku, ceza, ürperti, tedirginlik, kızgınlık halleri kesinlikle çocuğa yansıtılmamalı; gayet anlayışlı, seven, olumlu ve mutlu duygular yaşamasını sağlayacak bir yaratıcı imajı çizilerek dua edilmesine ortam hazırlanmalıdır. Bunun için Peygamber Efendimizin (s) naif, anlayışlı, gayet sakin ve huzur verici ahlakı örnek alınabilir. Kalbe hitap eden, çocuklarda sevgi ve merak uyandıracak cümleler kurarak isteklerde bulunmak, duaya çocuğu hevesli kılacak, dini unsur, kelime ve yaşantıları hayatına geçirmesine vesile olacaktır.

Duanın yeri dini eğitimde oldukça önemlidir. Korkularak edilen dua ileride duasız bir hayata bırakılan bir iz olduğundan korku kaynaklı değil sevgi ve merhamet kaynaklı dualar edebiliriz. Çocuklara uygun zamanlarda kısa ve küçük dualar öğretilmeli, şükür cümleleri ezberletilmelidir. Besmele çekmek, hamdele etmek, kısa ilahiler öğretmek gibi. (Bilgin, 1985, s. 14,15)

Gözlem ve Tefekkür⁴: Gözlem ve tefekkür neden sonuç, sonuç neden ilişkisinde yolları birbirine çıkan iki unsurdur. Gözlem metodunda bilgi duyular vasıtasıyla elde edilmektedir. Kişinin tüm dikkatini tabiata yönelterek oradaki hareketlerden, olaylardan birtakım bilgilere ulaşması gözlemin gerçekleşmesi manasına gelmekte (Gözütok, 2012, s. 136,137) gözlemin ötesini düşünerek kâinattan yola çıkarak Yüce Yaratıcıyı düşünmesi de tefekküre dayanmaktadır. Hatta kâinat bir eğitim ortamı olarak düşünüldüğünde tefekkürle esma öğretimi de gerçekleştirilebilir. Çünkü esma çalışmalarının en önemli çalışma sahası “doğa”dır. Doğayı gezen, duayı öğrenir ve Yaratıcısını tanır. Mesela bir ağacın karşısına oturup ağacın kökleri, gövdesinin dokusu, rengi, yaprakları, meyveleri incelenebilir. Bu tefekkür bir sohbet dönüştürülüp, Allah’ın her şeyi yaratan “Halık”, kâinatı süsleyen “Müzeyyen”, meyveleri ve sebzeleri bize rızık olarak gönderen “Rezzak”

³ Arapça isteme, yalvarma, niyaz gibi manaları olan kelime. İhtiyaçların anahtarı, darda kalanların rahatladığı yer, muhtaçların sığınağı manalarını içerir. (dty bilgi için bkz: Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 173, Dua bölümü)

⁴ Arapça, düşünmek demektir. Sufî Allah’ın zatını değil, nimet ve kudretlerini düşünür. Cürcani tefekkürü, kalbîn iyi ve kötüyü ayırt eden lambası olarak görür. Ona göre tefekkür sahibi olmayan kalp, karanlıklar içinde boğulur, kaybolur. Tefekkür, hikmeti yakalayan bir ağ olarak da tanımlanır. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 643, Tefekkür bölümü)

esmalarının vurguları yapılabilir. Bu yöntemle somutlardan yola çıkarak soyut olan Allah'ın varlığına ulaşmak mümkündür ve böylece çocukların zihnine esma tohumları okul öncesi dönemden atılabilir. (Tongar, 2017, s. 103)

Kısaca doğayı ve çevreyi kullanarak, Allah'ın yüceliğini, büyüklüğünü doğada ve çevrede bulunan yarattıklarına bakarak verebiliriz. Sadece soyut cümlelerle anlatmak yerine ayetleri doğayla, duygularla somutlaştırarak verebiliriz. Bu bağlamda çocuklarımıza Allah'ı anlatırken, Allah'ın sanatından yola çıkmamız süreci çocuğumuz için somutlaştırmış olur. Somuttan soyuta giden öğrenme biçimi, özellikle okul öncesi dönem çocukları adına çok daha anlamlı ve kalıcı olacaktır. (Tongar, 2017, s. 104)

Tedricilik: Tasavvufi eğitimin metotlarından biri de tedricilik ilkesidir. Eğitimde amaca ulaşmak için aşama aşama ilerleyerek marifete ulaşmak gerekmektedir. Kişinin inançlarının değişiminde zaman çok önemli bir faktördür. Birdenbire olmak sünnetullahı ters bir durumdur. Asıl olan hedefe emin ve sağlam adımlarla belirli bir sürede yürümektir. Kur'an'ın zamana yayılarak inişi, insanın aydınlanması meselesi içinde önemli bir örnektir. İnsanın da hedeflenen ideal seviyeye gelmesi de belirli bir süreç dâhilinde olmaktadır. (Savaş, 2016, s. 20) (Saka, 2012, s. 59-72) Tasavvuf da kişi tedricen ilerleyerek insan-ı kâmil olma yolunda aşama kaydetmektedir. (Gözütok, 2012, s. 133,134)

Tedricilik ilkesini hem okul öncesi döneme hem de din eğitimine uyarladığımızda kolaydan zora, basitten karmaşığa, açıktan kapalıya doğru bir aşama kaydetmesi gerektiği karşımıza çıkmaktadır. Bunun için doğrudan verilen bir din eğitiminden ziyade dolaylı bir din eğitimi sağlamak hem eğitimin tedricilik ilkesine hem de amacına ulaşma konusunda daha kademeli bir yaklaşıma vurgu yapmaktadır.

Her yaşın belirli bir özelliği olduğu için bu özelliklere uygun bir gelişim seyreden din eğitimi çok daha etkili olacaktır. Sevgi ve güven bağı kurulmadan verilen bir Allah tasavvuru nasıl etkin olmuyorsa, algısı gelişmeden verilecek din eğitimi de etkili olmayacaktır. Onun için belirli aşama ve özelliklere göre verilecek din eğitiminde çocukların özellikleri baz alınarak kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru izlenecek yol hem aşamalılık ilkesine uygun olacak hem de din eğitimini verimli ve anlaşılır hale getirecektir.

Kissadan⁵ hisse ve menakıname⁶ anlatımı: Gayesi ahlak adamları yetiştirmek olan tasavvufun zirve şahsiyetlerinin hayat hikâyelerinin anlatılması ve

⁵ Arapça hikâye demektir. "Salihlerin kıssası, Allah (c)'in ordularından bir ordudur." Hadis-i şerif gereği büyük velilerin hayat hikayelerine sohbetlerde sık sık yer verilir. Bundan gaye ibrettir. (dy bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 373, Kıssa bölümü);

Kur'an-ı Kerim'de tarihî kişilerle olaylara dair yer alan haberler ve bunlardan bahseden ilim. Sözlükte "bir kimsenin izini sürmek, ardınca gitmek; bir kimseye bir haber veya sözü bildirmek" gibi mânalara gelen kıssa kelimesi bir kimse yahut bir şeye ait hadiselerin adım adım, nokta nokta takip edilerek anlatılması/hikâye edilmesi ve bu niteliği taşıyan hikâyeyi ifade eder. Kelimenin bu etimolojik anlamı, kıssa türü hikâyede olayın adım adım izlenecek nitelikte önemli ve ilginç olmasıyla doğru ve gerçekçi olması niteliklerini ön plana çıkarır. Kıssanın hikâyeden farkı da bu nitelikleri dolayısıyladır. Çünkü asıl anlamı "nakil" olan hikâye gerçekçi-hayalî, önemli-önemsiz başkalarına aktarılıp anlatılabilecek her tür olayı kapsar. Kur'an'da yer alan kıssalar için hikâye kelimesinin kullanılmaması da bu ayırma dayanır. Zira Kur'an kıssaları ibret alınacak olan, tarihî

örneklendirilmesi eğitimsel bir metot olarak kullanıldığında verimli sonuçlar alınabilecektir. (Göktaş, 2011, s. 140) Bu doğrultuda çocuğun hikâyelere büyük ilgi duyduğu bu dönemde dini içerikli hikâyeler çocuğun dini hayal gücünü ve duygusunu uyandırdığı gibi eşyanın içinde ve ötesinde gizli kuvvetlerin olduğu düşüncesinin gelişmesini hızlandırır. (Yavuz, 2012, s. 40)

Kutub'a göre Kur'an, kullandığı bütün eğitim yöntemlerinde mutlaka kıssalara yer vermiştir. Ona göre Kur'an kıssaları her türlü eğitim, irşad ve yöntemle dolu bir hazinedir. (Kutub, 1977, s. 274) Bu kıssalar çocuğun bilişsel, duyuşsal ve davranışsal gelişimine katkı sağlayacak şekilde, günümüzün değişen değer algılamalarına alternatif bir yöntem olarak kullanılabilir. (Ay, 2001, s. 22)

Okul öncesi dönem daha sonra kazanılacak dini bilgi ve davranışların hazırlayıcısı mahiyetinde ön bilgilerin verildiği bir hazırlık veya başlangıç dönemidir. Bu açıdan kıssalar ve menakıpnameler dini hikâyeler hükmünce değerlendirilerek hem çocuğun gelecek hayata hazırlanmasında hem de gelecekte yaşayacağı dini hayatın genel bir resmini görmesi açısından önem kazanır. Çocuğun tarihsel süreç içerisinde yaşanmış ve tekrar yaşanması muhtemel olan olayları anlaması ve kendisine model alacağı ideal kişilerin hayatlarını öğrenmesinin en etkin yollarından biri konusu ve zamanı iyi seçilmiş hikâyelerdir. (Oruç, 2011, s. 176)

Bu bağlamda dini hikâyelerin şiirsel olarak aktarımı yapılabilir, etkin ve kalıcı bir anlatımla kıssalar dikkat çekici hale gelebilir, oyunlaştırarak ve drama yöntemiyle canlandırmalar yapılarak kıssalar ya da menakıpnameler somutlaştırılabilir. Bu tarz çocukların anlayabilecekleri dil ve teknikler kullanılarak aynı zamanda Hz. Peygamberin (sav), çocukların dikkatini çekebilecek sahabelerin ve diğer tarihi şahsiyetlerin hayatı, Bedir savaşı, İstanbul'un fethi gibi tarihi olaylar anlatılabilir.

Model olma, rehber olma: Kutub, model yoluyla öğrenmeyi ya da toplumda model insanların varlığını, eğitimin en etkili ve başarılı yöntemi olarak kabul eder. Ona göre eserler ortaya koymak, dev külliyatlar hazırlamak kolaydır fakat bunların uygulamalı bir duruma geçmediği; davranışları, duyguları ve düşünceleri ile temel prensip ve kavramları içselleştirmediği sürece pek bir önemi olmaz. Fikirlerin realiteye geçmesi, hareket kazanması ve tarihte yer bulması için örneklik ve modellerin varlığı zorunludur. "*Şüphesiz, sizden Allah'a ve ahret gününe kavuşmayı uman ve Allah'ı çokça analar için Allah'ın Peygamberinde güzel bir örnek vardır*" (Ahzab, 33/21) ayeti, İslam eğitim anlayışının tarih boyunca daima canlı tutulduğu mükemmel bir örneğini gösterir. (Kutub, 1977, s. 253-255)

İslam eğitiminin sunduğu bu örneklik, öncelikle yetişkinlere ardından da yetişkinlerin kendi sorumluluğundaki bireylere yöneliktir. Model alma ve model olma sürecinin başlangıcı insanın doğduğu andan itibaren hayatını, duygu ve

doğruluk ve gerçeklik niteliği taşıyan olaylardır. (<http://www.islamansiklopedisi.info/> sitesinden 18.02.2018 tarihinde alınmıştır.)

⁶ Arapça bir isim olup çoğulu "menakıb" dır. Evliyaların hayatlarının anlatıldığı eserlerdir. Bu eserler velilerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hallerini, yaşayışlarını anlatır. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 426, Menkabe bölümü); Velilerin daha çok kerametlerinin anlatıldığı eserlerin genel adı.Sözlükte "övünülecek güzel iş, hareket" mânasına gelen menkabe (menkibe) kelimesinin çoğulu olan menâkib olarak adlandırılır.<http://www.islamansiklopedisi.info/> adresinden 18.02.2018 tarihinde alınmıştır.

düşüncelerini şekillendiren ilk yapı muhakkak ki “aile” dir. (Oruç, 2011, s. 171) Bunun için aileler yaşantılarıyla, aktarımlarıyla söz davranışlarıyla çocuklarına iyi örnek olmalıdır. Armaner’e göre: “*Dindar anne, dinin ilk öğretmenidir.*” (Armaner & Zeki, 1960, s. 15) Bilhassa anne çocuklarının dini duygularının uyarılıp geliştirilmesinde birinci derecede etken olan kişidir. Anne babanın örneğini ilerleyen zamanlarda öğretmen, sonra arkadaş ve akranlar alacak ve bu etkilenim kişilerin hayatları boyunca devam edecektir. Bundan dolayı okul, çevre ve arkadaş seçimi dini eğitiminde de oldukça önemli bir yere sahiptir.

Sohbet⁷ ve Manevî Ortam: İki ya da daha fazla şahıs arasındaki beraberliği ve muhabbeti sağlayan sohbet ortamları, kişilerin aralarında ki ortak amaç doğrultusunda şekillenmektedir. Bunlar hem umumi hem de hususi olabilmektedir. Bunun için kişilerin içerisinde buldukları ortamlar kişilerin vasıflarına göre belirlenip, ihtiyaçlarına cevap vermekte, manevî ortamın oluşması içinde zemin hazırlamaktadır. (Sühreverdi, 2016, s. 534)

Eğitimde ki anlatım metodunun tasavvufî eğitimde ki karşılığı “sohbet” tir. Sohbet bizzat Peygamber Efendimizin (s) sahabelerine uyguladığı direkt bir metottur. (Göktaş, 2011, s. 139,140) Günümüz okul öncesi eğitiminde de kullanılan bu teknik çocukların yaşantılarını anlatmasını, paylaşımlarda bulunmasını sağlayarak verimli bir sohbet saati oluşmasını amaçlamaktadır. Eğitim sistemimizde anlatım ve soru-cevap teknikleri birbirine bağlantılı iki tekniktir. Tasavvufî eğitim de kişi soru sorma hakkına sahip olsa da sadece müridin izin verdiği yer ve zamanda bu hakkını kullanabilmektedir. Hâlbuki okul öncesi dönemde soru cevap tekniği eğitimde çok kullanılmakta, öğretimi daha aktif hale getirmektedir. Hatta Hz. Peygamber (s) soru cevap metodunu sıklıkla kullanmış kimi zaman kendisi soru sormuş kimi zamanda kendisine sorular sorulmasına müsaade etmiştir. (Savaş, 2016, s. 19) Bunun için din eğitiminde de dini sorular ve bu sorulara uygun cevaplar çocukların dini algısının ve bilincinin hatta farkındalığının artmasına olarak sağlayacaktır. Çocukların sorularına yalın ifadelerle ve açık net cevaplar verilmelidir. (Yavuz, 2012, s. 37) Bu dönem çocuklarının sorularına cevap verirken Peygamber Efendimiz (sav)’in “*insanlara akıllarının alacağı kadar konuşunuz*” hadisi şerifi doğrultusunda davranmakta fayda olacaktır. Çocukların dini duygularının uyarılıp geliştirilmesinde ve dini bilgiler kazandırılmasında dikkat edilmesi gereken en önemli husus; onların gelişim dönemlerine uygun olarak davranılması ve konuşulmasıdır. (Öcal, 2013, s. 80) Okul öncesi dönem yaş aralığında bulunan çocuklara ibadetlerin akademik boyutundan ziyade uygulama boyutunun çocuklara yansıtılması gerekmektedir. Özellikle anne babaların samimi ve içten Allah’a yönelmeleri, bunun ibadetlerine yansması çocukta oldukça derin izler bırakacaktır. Huzur ve huşu içerisinde, Allah’a ibadet eden ebeveynlerini

⁷ Arapça, arkadaşlık yapmak, karşılıklı konuşmak vs gibi anlamları olan bir kelime. Allah’a ulaştıran tasavvufî okullarından her biri “hizmet” ve “sohbet” gibi iki temele dayanır. Bu ikisi kişiyi manevîyat yüceliklerine ulaştıran vasıtaadır. Sohbet mürid-i kamilin ruhundaki kabiliyetlerin müride yansması yani sohbet kabiliyet aktarımı söz konusudur. Bu yüzden Allah dostları sohbe çok önem verirler. Hz. Rasullullah (s) ın sahabe-i kirami (r) sohbet yoluyla yetiştirmesi suffiye yolunda vazgeçilemez ve göz ardı edilemez bir metot olarak kabul edilmiştir. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 577, Sohbet bölümü).

gören çocuk aynı davranışları duygu boyutuyla da taklit eder ve duygu dünyasında hisseder çünkü bu dönemde din çocuklarda duygu yönüyle oldukça kuvvetlidir. (Bilici, 2015, s. 348)

Sefer⁸, gezi: Tasavvuf da seferin önemi oldukça büyüktür. İlim öğrenmek amacıyla çıkılan seferlerde kâmil mürşit bulma, sadık dostlar edinme, nefsanî isteklerden uzak durma, keşiflerde bulunma, kâinatta olanlardan ibret alma, tarihi eserleri inceleme gibi yaşantılara haiz olma durumları söz konusudur. (Sühreverdi, 2016, s. 162-165) Kuşeyri Risalesinde iki çeşit seferden bahsetmektedir. Birisi beden ile olan sefer, bir diğeri de kalp ile olan seferdir. Beden ile olan sefer bir bölgeden, yerden bir bölgeye, yere intikal etmektir. Kalp ile olan sefer ise bir sıfattan diğeri bir sıfata yükselmek şeklindedir. Bu sebeple bedeni ile sefer yapan binlerce insana rastlandığı halde, kalbî ile sefer eden pek az kimseye rastlanır. (Kuşeyri, 2016, s. 377)

Bizim burada çalışmamızın kapsamında ele alacağımız sefer anlayışı gezi nitelikli olacaktır. Okul öncesi çocukların belirli bir amaç için bir yerden bir yere gitme faaliyetine alan gezisi denilmektedir. Nasıl ki sefer belirli amaç için yapılıyorsa çocuklarda ki gezi etkinliğinden hedeflenen kazanım da aynı şekilde olabilmektedir. Çünkü gidilen yerin özelliğinden istifade etmek, orada ki önemli şahısları tanımak, tarihi öneme sahip yerleri görmek, mekânın görselliğinden etkilenmek, dini açıdan manevî doyum tadabilmek hem tasavvufî mana da seferin hem de okul öncesi dönemde gezinin hedefleri arasındadır. Bunun için gezilerden tasavvufî açıdan din eğitiminde faydalanılabilir. Manevî yerler gezilerek (cami, türbe... vb.), çeşitli ziyaretler (hasta ziyareti, yaşlı ziyaret... vb.) de bulunarak çocukların manevî gelişimine katkı sağlanabilir. Kalbî olarak yükselmek çocuklar için söz konusu olmasa da manevî ortamın hazzını hissetmek, feyzinden istifade de bulunmak son derece de önemlidir. Ve ayrıca gezi esnasında çocuklar için tefekkür etmesine fırsat verilecek yaşantılar oluşturulması, dini farkındalıklarının sağlanması, din eğitimini hem nitelikli hem de eğlenceli hale getirecektir.

Tüm bunlardan amaç çocuklarda bir dini hazırlık oluşturmaktır. Bu hazırlık eğitimle çok yakın alakalıdır. Bu doğrultuda çocuğun dini hazırlığı vaktinden önce eğitilmiş olmasıyla şekillenir. Dini oluşum faktörleri sırasıyla aile terbiyesi, şahsi düşünce ve okuldur. Din psikolojisiyle aile psikolojisi arasında bulunan yakınlıktan dolayı dini tavırların oluşumunda ailenin etkisinin çok baskın olduğu görülmektedir. Allah'a mahsus dini saygının anlamı, O'nun yüceliği karşısındaki duygu ve korku fikri yaşla beraber gelişir. (Vergote, 1978, s. 321)

⁸ Arapça, yolculuk demektir. Cürcani ve Kaşani, zikir vasıtasıyla sufînin Allah'a doğru yolculuk yapmasına sefer derler. Suffiler, Allah'ın yer yüzünde ki ayetlerine nazar için ve diğeri şeyhlerle görüşüp feyz almak maksadıyla uzun yolculuklara çıkarlardı. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 549, Sefer bölümü)

Özetle, her seviyedeki din eğitiminin nihai hedefi insanı mükemmelleştirmek, olgun ve bütünleşmiş bir kişiliğe ulaştırmak olmalıdır. Tasavvufî manada İnsan-ı kâmil⁹ yetiştirmek, felsefi olarak da kendi gerçekleştiren (Sardoğan & Karahan, 2014, s. 132) bireyler olmalarını sağlamaktır. Bunun için din eğitimi günah/sevap ekseninde değil, yaparak, yaşayarak, anlaşarak ve paylaşarak öğretilmelidir. Otoriter ve emredici bir dini söylem değil, vicdana, insan gönlünün derinliklerine nüfuz eden bir öğretici ve eğitici din dili ve üslubu geliştirmek okul öncesi dönem dini eğitimde tasavvufî bir yaklaşım olarak önem arz etmektedir. (Hökelekli, 2011, s. 244)

2.2. Okul Öncesi Dönemde Ahlak Eğitimi

Ahlakî eğitimde genelde taklit ve ödüllendirme yoluyla değerler öğretilmekte, çocukların içselleştirip muhakeme etme yetisine izin verilmemektedir. Hâlbuki ahlakî gelişim kuramcılardan Kohlberg'e göre; çocukta muhakeme yeteneğiyle düşünce yapısında değişiklik oluşturarak bir üst ahlak düzeyine çıkmayı hedeflemek gerekmektedir. Bu anlayışa göre ahlakî ikilem oluşturulan ortamlarda çocuğun kendisi doğruyu bulmaya yönlendirilerek ahlakî değerler kazandırılabilir. Ahlakî eğitimin hem zihinsel hem de sosyal yönüne değinen Kohlberg; çocukların çatışmalar ve zıtlıklar yaşayarak, deneyimleme yoluyla ahlakî değerleri kendi süzgeçlerinden geçirerek elde ettikleri takdirde daha etkin ve kalıcı bir ahlakî değer kazanımı elde edeceklerini düşünmektedir. Kohlberg'in adil toplum okullarında öğretmen öğrenciyi bir üst ahlakî gelişim düzeyine hazırlamak için onu çok iyi dinler ve onun ahlakî muhakeme düzeyini anlar. Sonra öğrencilerinin muhakeme ve karar arasında denge kurmasına yardımcı olur. Böylece çocukların hem muhakemeleri gelişir hem de kurallar çerçevesince davranışları ahlaken şekillenir. (Akbaba, 2014, s. 181)

Bu yaklaşımdan hareketle; okul öncesi dönemde ki çocuklara hem okul hem aile çevresinde neden sonuç ilişkisini kurabileceği, ahlakî kazanımların farkına varıp değerlendirme olanağı sunulacağı, bir üst düşünme ve ahlakî perspektifle hareket etmesine neden olarak sosyal ve ahlakî sorumluluk kazanacağı, muhakeme yeteneğiyle kendisinin ulaşacağı fırsatlar verilmelidir. Bu fırsatlarla ahlakî kazanım ve değerlerini ezber yoluyla olmaktan çok düşünüp değerlendirerek ulaşılması gereken olgular olması lazımdır.

Okul öncesi dönemde okullarda çocuklara sözel olarak birebir ahlak dersi vermek yerine çeşitli etkinliklerle dolaylı bir ahlak eğitimi yapılmalıdır. Birlikte çalışma alışkanlığı çocuklara kazandırılmalıdır. Karşılaşılan problemlere çözüm yolları üretilerek birlikte karar alma ve alınan kararı uygulama alışkanlığı kazandırılmalıdır.

Kalbe, zekâya ve iradeye hitap eden ahlak eğitimi çocuklar üzerinde daha etkin olmaktadır. Burada ki ahlak eğitiminden amaç iyiliği keşfetmelerine ve iyilik

⁹ Arapça olgun insan demektir. Tasavvufî manada gerçek insan-ı kâmil Hakk ile halk arasında vasıtaadır. Hakk'ın feyzi, imdadı onun vasıtasıyla yayılır. İnsan-ı kâmil, Hakk'ın tam olarak belirlediği, ortaya çıktığı yerdir. İnsan-ı kâmile ulaşan Allah'a ulaşmış olur. İnsan-ı kâminden murad, Peygamber Efendimiz (sav) ve O'nun manevî mirasına sahip olmaktır. İnsan-ı kâmil, Allah'a gerçek manada teslim olan kişidir. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 314, İnsan-ı Kamil bölümü)

kavramlarını öğrenmelerine fırsat vermektir. Böylece çocuk iyiliği tanıyacak ve sevmeye eğimli bir hal alacak, kötünden kötü ahlaktan koruyarak çocukların ve toplumun iyi ahlakla donanmalarını sağlayacaktır. Onun için ahlakla ilgi doğru bilgiler vermek doğru bir ahlakî eğitim için ön koşuldur ki sağlam kanaatler oluşabilsin. Böylece çocuklar iyi bir karakter inşası için iyi yönlerini geliştirebilmeyi ve kötü yönlerine yenik düşmemeyi öğrenirler. Doğruların nitelikli bir şekilde öğrenilebilmesi için çocuklara yüksek düşünceler ve duygular verilmelidir ki doğru kanaatler ve algılar oluşabilsin. (Aydın M. Z., 2011, s. 59)

Çocukların ahlakî eğitiminde ahlakî değerleri kendisinin bulacağı ortamlar sunmanın yanı sıra bu süreci kolaylaştırmak için doğru-yanlış, iyi-kötü davranışlar hakkında bilgi vermek ve bu bilgiler doğrultusunda davranışların nedenini sorgulamasına fırsat tanımak ve onların yaş ve bilgi seviyesine göre açıklamak faydalı olacaktır. Açıklanan ve öğretilen bu kurallar sevgi ve şefkat ortamında öz güven kazanımı sağlanarak verilmeli, drama ve oyun yöntemleriyle örnek yaşantılar oluşturularak ve tekrarlamalar yapılarak eğitim ortamı sağlanmalıdır. Ahlakî düşünce yapısının temelini okul öncesi dönemde atabilmek için çocukların yaşantısına ahlakî öğeleri katmak, örneklendirmeler sunmak, düşünüp değerlendirmelerine olanaklar sunmak gerekmektedir.

Erken çocukluk döneminde çocuklar taklit çağında olduğundan ve her öğrendiğini modelleme yoluyla öğrenirken daha kalıcı bir eğitim ve öğrenme sağladığından, öğretmen hal, tavır ve diliyle iyi bir rol model olarak çocuklara doğru bir ahlakî eğitim ortamı oluşturmaktadır.

Okul öncesi dönemde ahlakî eğitimi örneklendirecek olursak; çocuğun doğru davranışında çevresi tarafından fark edilip, takdir edilmesi gerekmektedir. Çocuk, öğrendiği ve gözlemlediği doğru ve iyi davranışı kendi çıkar ve faydası için yapmasından ziyade kendi ilgi ve isteğiyle yapmalıdır. Bunun için öğrenilmiş tüm davranış ve bilgilerin iyi yönleri sık sık vurgulanarak tekrar edilmeli, çocukların unutmaması sağlanmalıdır. Eğitimci iyiliğe hizmet eden duygu ve eğilimleri güçlendirmeli, kötülüğe sebep olanları zayıflatıp etkisini azaltmalıdır. Böylece çocukların duygu ve düşüncelerini istenilen yöne yönlendirmelidir. (Bilgin & Selçuk, Din Öğretimi, 1991, s. 96-98)

Ayrıca eğitimciler ve ebeveynler ahlaken uygun olmayan davranışın tekrar edilmesine, çevre tarafından onay görmesine, çocuklar tarafından dikkat çekici hale getirilmesine hiçbir zaman izin vermemelidir. Bunun için yanlış olan davranışı önlemek için davranışın nedenini bulup, nedeni yok etmesi gerekir. (Dodurgalı, 1999, s. 150,151) Bu süreçte çocuğa daima olumlu telkinler yaparak güzel davranışlara yönlendirmeli, olumsuz söz ve telkinlerden olabildiğince kaçınılmalıdır. (Binbaşoğlu, 2004, s. 236,237)

Öğretmen drama yöntemiyle öğrenilen kavram ve davranışları çocuklara aktif katılımlarıyla kazandırmalıdır. Ahlakî değer ve davranışlar içeren hikâyeleri okuyup birlikte değerlendirme ortamı sunmalıdır. Eğitimde heyecan ve canlılık uyandıran öyküler önemlidir. Anlatılan öyküler canlandırılabilir, fırsat eğitiminde olaylar bizzat yaşanabilir.

Seviyeye uygun, yumuşak ve açıklayıcı net bir dil kullanarak, hikâyeler anlatılmalı, örnek olaylarla ahlakî eğitim verilebilmeli, yanlış olay üzerinde beyin fırtınası ve

yanlılıklar tespit edilerek, doğru yönlendirmeler yapılmalıdır. Çocukların seviyesine uygun etkinlikler yapılmalı, ahlakî değerleri abartmadan objektif ve somut bir şekilde davranışa nasıl dönüştürüleceğini göstererek verilmelidir. (Çağlayan, 2013, s. 75)

Yaşayarak öğrenme ortamları oluşturularak gezilerle ahlakî kültür göstermeli, doğal ortamında faydalı çalışmalara (ziyaretlere) yer verilmelidir. Cami, türbe, dini mekânlar gezilerek dini ve ahlakî yaşantılar pekiştirilmelidir. Bunlara ek olarak küçüklerin büyüklerini saymasına, büyüklerin küçüklerini koruyup gözetmesine ve yardımcı olmalarına fırsat verilmelidir. Yaşlıları Koruma haftasında huzurevlerine gezi düzenlenmeli, hasta olan arkadaşlarına hasta ziyareti yapılmalıdır.

2.2.1. Okul Öncesi Dönem Ahlak Eğitimi Uygulamalarına Tasavvufî Yaklaşım

Ahlakî eğitim dini eğitimden ayrı düşünülemez. Çocukların ahlakî yargıları ve dini terimleri etkin bir şekilde öğrenmesi iki eğitiminde kaynaşmasıyla mümkündür. Böylelikle ahlakî gelişim daha etkin hale gelecektir. Okulda öğretmenin yapması gereken; çocuklara, ahlakî kararlara ulaşmalarında analiz etme fırsatı sunmak, beyin fırtınalarıyla zihinsel süreçlerini hızlandırmak olmalıdır. Ahlak kurallarını ve önemli değer yargılarını kazandırmak, öğretmenin başlangıç hedefi olmalıdır. Bu süreçte çocuğun ahlak gelişiminden ve ahlakî eğitiminden okul sorumludur. (Gatherer, 2004, s. 37) Okul ahlakî eğitim bazında eksik kalıyorsa tüm sorumluluk ve güç evdeki eğitime bağlı kalmaktadır ve de bu tek başına yetersiz durumlar oluşturabilir. (Gatherer, 2004, s. 38)

Din eğitimi ile ahlak eğitimini birlikte ele aldığımızda maneviyat kavramı da karşımıza çıkmaktadır. Maneviyat ve ahlak kavramlarını inceleyecek olduğumuzda ikisi arasında ki fark şu şekildedir: Ahlak bize neyin doğru neyin yanlış ya da neyin iyi ya da kötü olduğu hakkında bilgi verirken maneviyat bize kendi tercihlerimizi alıp onunla yaşama fırsat ve kaynaklarını sunar, baş edebilme yetisi kazandırır. (West Burnham & Huws Jones, 2005, s. 33)

Eğitimin manevî yünden gelişimi mevcut olan iyilik ve güzellik kavramlarını da genişletir ve geliştirir. Hayatta bu eğitimin etkisiyle kötü olan davranışları azaltır, ahlak düşüklüğünü önler ve insanı da yüceltir. Böyle bir eğitimden geçen kimse de öz güven ve öz saygı gelişir. (Ayhan, 1997, s. 60) Maneviyatı tasavvufî bakış açısıyla ele alıp, okul öncesi çocukların ahlakî eğitimine dâhil ettiğimizde de şu şekilde faydalarını göreceğiz:

Edeb¹⁰ ve Adab¹¹: Edeb, insanın içini ve dışını güzelleştirmesidir. Kulun zahirini ve batınını terbiye ederek edepli olmasıdır. (Sühreverdi, 2016, s. 350) Allah-u Teâlâ insanı, iyilik ve kötülükleri kabule hazır, edep ve güzel ahlakı kazanmaya müsait olarak yaratmıştır. (Sühreverdi, 2016, s. 351) Her manevî yolun uyulmasını

¹⁰ İyi ahlak, güzel terbiye, utanma, zarafet, usluluk, insanlara güzel davranışlarda bulunmak manalarını taşır. Edepler sünnetleri güçlendirmek içindir. Sünnetler vacibleri, vacibler farzları. Farzlar ise imanı korumak içindir. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 180 Edeb maddesi)

¹¹ Edeb kelimesinin çoğulu olan bu kelime, izlenmesi gereken esaslar, görgü kuralları gibi manaları ihtiva eder. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 31 Adab maddesi)

istediği ve gözetilmesini beklediği bir adab ve erkânı vardır. Bu kaidelere ve kabullere uyulması o yolun olmazsa olmazlarından. Bu kaideler, manevî hayatta istikamet ve müntesiplerin istikrar ve samimiyetle kaidelere riayetinin temini içindir. (Arpaguş, 2015, s. 309)

Her eğitim sisteminin belirli bir kuralları olduğu gibi tasavvufî eğitimin de kuralları bulunmaktadır ve biz bu kurallar bütününe “adab” diyebilmekteyiz. Tasavvufî eğitim bir terbiye çeşidi olduğu için temelleri edeb üzerine inşa edilmiştir. Tasavvufî eğitimde edebe riayet eden kişi muhakkak ki yolu daha hızlı alacak anlayışı hâkimdir. Biz çalışmamızda edebî görgü kuralları kısmını ele alarak okul öncesi çocukların öz bakım eğitiminde ve toplumsal yaşamda nasıl kullanılır, gelişimlerine ne türlü katkıları olur ve de toplumun eğitilmesine nasıl yol gösterici bir etkisi olur onlara değineceğiz.

Okul öncesi dönemde öz bakım ve toplumsal kuralları öğrenebilmek müfredat içinde bulunan bir kazanımdır. Bu doğrultuda edebî görgü kuralları öğretimi şeklinde ele aldığımız takdirde nezaket sözcüklerinin kullanımı, sofrada adabı, giyinme adabı, konuşma adabı, yatma adabı, tuvalet adabı, büyüklere saygılı olma gibi konular edebî kazanımı şeklinde değerlendirilebilir. Bu doğrultuda bu kuralları öğretirken çocukların seviyelerine göre anlatmak, örneklenerek açıklamak, kuralların kazanımı konusunda hem eğitimcilerin hem de ebeveynlerin titizlikle üzerinde durması son derece önemlidir. Ayrıca öz bakım ve günlük hayatta ki bazı pratik bilgileri öğretmek de ahlak eğitiminin içine girebilmektedir. Çünkü yemek adabı, uyku adabı ve tuvalet adabı gibi konular çocukların ahlakî kavramları yerleştirebileceği belirli konulardandır. Bunun için yemekten önce ve sonra hadis-i şerif uyarınca ellerin yıkanmasını öğretmek, her işe besmele ile başlanması gerektiğinin bilincini yerleştirmek, özlü ifadeler içeren dualar yaparak örneklenmelerde bulunmak, konuşurken kibar ve sakin olmak, toplumsal yaşamda saygılı olunması gerektiğini bilmek çocukların edebî konusunda kazanımlarını arttıracaktır. (Sağlam, 2012, s. 558)

Hayâ¹²: Resullullah (sav) “*hayâ, imanın kemalindedir*” buyurmuşlardır. (Buhari, *İman*, s. 16; Müslim, *İman*, s. 12) Mutasavvıfların görüşlerine göre hayâyı tanımlayacak olduğumuzda ise hayâ; Allah-u Teâlâ'nın azameti karşısında kalbîn sıkılmasıdır. (Kuşeyri, 2016, s. 298) Tasavvufî literatürünün ana temalarından olan hayâ kavramı hem tasavvufî eğitimin içerisinde bulunmakta hem de tasavvufî hayatı şekillendirmektedir. Bunun için tasavvufta çok önemli bir yere sahiptir. Ahlakı şekillendiren temel kavramlardan birisidir. Edeb ve hayâ insanın davranışlarını şekillendiren ana kavramlardır ve tasavvufî eğitim kişinin eğitilmesinde eğitim boyunca kazanımın artmasını öngörmektedir.

Tasavvufî literatüründe önemli bir yere sahip olan Gazali'nin üzerinde önemle durduğu en önemli duygulardan biri utanmadır. Ona göre, çocukta utanma duygusu belirmediği andan itibaren, bu hayâ hissinin körleştirilmemesi için dikkat edilmelidir. (Çelebi, 1976, s. 296) Bu nedenle insanın küçük yaşta, başka bir deyişle henüz çocukken eğitilmesi gereklidir. Bu doğrultuda okul öncesi eğitimi ele

¹² Lügatta: Diri ve canlı olmak, hicap, utanma, sıkılma, ar manalarına gelir. İstilahta: İnsanı zarardan men eden duygu, rahat ve rehavetten alıkoyan saygı hissi, utanılan bir şey veya kişi, görüldüğü zaman sıkıntı ve değişiklik gerektiren hal ve sıfat anlamları taşır.

aldığımızda; hayâ kavramını çocukların bu kavramı anlama yaşı geldiğinde (yaklaşık dört beş yaş civarı) ünlü mutasavvıflardan İmam Gazali muhakkak kazanılması ve desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu kritik dönem atlandığında hayâyı çocuklara kazandırmak oldukça zor olmakta, davranışlarını hayâ kavramı doğrultusunda şekillendirebilmekte imkânsız hale gelebilmektedir. Bunun için erken çocukluk döneminde eğitime haya kavramını entegre etmemiz gerekmektedir ki ahlakî diğer olgular da tam olarak çocukların yaşantısına dahil edilebilsin.

Hayâ kavramını eğitime dâhil ettiğimizde karşımıza çocukların aslında utanma duygusunun varlığını fark ederek başlarız. Önemli olan bu utanmanın yok olmasını sağlamak, titizlikle hayâ eğitiminin üzerinde (ama sıkmadan) durmak gerekmektedir. Özellikle yabancılarla iletişimde, büyük ve küçüklerle olan yaşantılarda, mahremiyet eğitiminde ve en önemlisi de kendi hayâ duygusunun oluşumunda kullanılacak dil ve üslup sert olmaktan ziyade yumuşak, anlaşılır ve net olmalı, yapılmaması gereken durumlar sonuçlarının olumsuzluğu anlatılarak açıklanmalı ve çocukların davranışları sürekli gözetim altında tutulmalıdır. Gözetimden kast edilen çocuklar sürekli kendini mercek altında hissedip tedirgin olması değil normal doğal yaşantı halinde kazanım gerçekleşmiş mi gerçekleşmemiş mi onun takibinin hissettirmeden ve rahatsızlık vermeden yapılmasıdır. Olumsuz bir durum görüldüğünde de sakin ve yumuşak olarak müdahale edilmesi gereklidir. Hayâ duygusunun desteklenmesinde tutarlılık, devamlılık ve şeffaflık oldukça önemlidir.

Havf¹³ ve Reca¹⁴: Tasavvufî açısından incelediğimizde mutasavvıflara göre havf; Allah'tan uzak kalmaktan ve marifet berraklığının kaybolmasından korkmaktır. Nitekim Şibli'den "*havfin ne olduğu*" sorulduğunda "*Allah'ın seni sana teslim etmesinden korkmandır*" diye cevap vermiştir. (Tusî, 2016, s. 60) Reca ise yüce bir haldir ve Allah-u Teâlâ Kur'an'da recaya şu şekillerde vurgu yapmaktadır: "*Allah'ın Rasulü'nde sizin için Allah'ı ve ahiret gününü umanlar(reca) için güzel bir örnek vardır.*" (El Ahzab, 33/21) "*O'nun rahmetini umarlar (reca), azabından korkarlar.*" (El İsrâ, 17/57) Tasavvufî eğitimde önemli kavramlardan olan havf ve reca, müridin ilerlemesi açısından son derece önemlidir.

Biz çocuk eğitiminde havf ve recayı ele aldığımızda havf yani korkudan ziyade reca ümit etmek, sevmek üzerinde duracağız. Çünkü okul öncesi dönem çocukları korktukları şeylerden uzak durur, bağ kurdukları, sevdikleri şeylere karşı da oldukça yakındırlar. Mesela hata yaptığında korkan bir çocuk annesinin onu

¹³ Arapça korku manasındadır. Allah'ın kahrından korkarak dinde sabit olmaktır. Bunun zıddı da recadır. Diğer bir tarife göre ise havf; yasaklanan her türlü durumda utanarak üzüntü duymak anlamına gelir. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 257, Havf bölümü)

¹⁴ Arapça ummayı, ümit etmeyi ifade eden bir kelimedir. Allah'tan ümit kesmeme "Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz" (Zümer/53) ayetine göre, Allah'dan ümit kesmek büyük günahlardandır. Reca'nın gelecekle ilgili olması, temenni ile aynı anlama gelmesini çağrıştırıyorsa da ikisi arasında fark vardır: Temenni, oyalayıcıdır, sahibini çalışmaktan alıkoyar; reca ise bunun aksinedir. Bu yüzden temenni makbul değildir. "Şeytan, insanı ümniyye yani temennilerle oyalır" şeklindeki ayet (Hacc/2) bu hususu teyid eder. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 513, Reca bölümü)

affetmesini ümit eder eğer ümidi gerçekleşmez öfke anına denk gelirse kendisinde suçluluk duygusu oluşacak bu şekilde davranmak da çocuğun kişilik gelişimini olumsuz yönde etkileyecektir. Hâlbuki annesini affetmesini ümit ettiğinde annesi sakince konuşarak teskinde bulunsa ve hatasının neden yanlış olduğunu açıklasa hem ümidi kırılmayacak hem de annesiyle bağı kuvvetlenecektir. Okul öncesi eğitim kurumlarında da durum böyledir. Çocuk öğretmeninden sadece korkarsa ne kreşe gelmek isteyecek ne de yapılanlardan zevk alıp öğrenebilecektir. Hâlbuki eğitimci korku ve ümit dengesini sağladığı bir eğitim felsefesiyle hem çocukların gözünde otorite hem de sevgi kaynağı olmalıdır. Çocuklar bu eğitim felsefesiyle eğitildiğinde hem okula mutlu gelecekler hem de çocukların aldıkları eğitim daha verimli hale gelecektir. Bunun için havf ve recanın dengesi okul öncesi eğitimin niteliği, çocuklar üzerinde ki etkinliği açısından da oldukça önemlidir. Şahsi görüşüm ise havf ve recanın dengesi öğretmende disiplin anlayışını oluşturmaktadır.

Taat¹⁵, itaat ve ibadet: Ayet-i kerime de Allah-u Teâlâ: “Ey iman edenler! Allah-u Teâlâ’ya itaat edin. Peygamber’e ve sizden olan Ulu’l emre (idare ve işinizi yürüten imamlara) da itaat edin”(Nisa, 4/ 59) buyurmuştur.

Elmalılı Hamdi Yazar bu ayetin tefsirinde tüm iman edenler Allah-u Teâlâ’ya itaat ediniz, onun emirlerine, yasaklarına hakkıyla riayet ediniz ve son Peygamber Hazretlerine de itaat edini. O’nun emirleri doğrultusunda harekette bulununuz ve sizden ehli imandan olup adalet ve doğruluğa riayetkâr bulunan İslam yöneticilerine de ve dininizin hükümlerini size tebliğ eden şariat âlimlerine de itaatte bulununuz, onlara karşı itaatsizlik etmeyiniz şeklinde açıklamada bulunarak taat ve itaatin ayet ışığında ne kadar da önemli olduğunu göstermektedir.¹⁶

Ayet ve tefsirin açıklaması doğrultusunda fitrat ve yaratılışın amacı, Allah’ı tanımak ve O’na kulluk etmektir. Fıtratta var olan bu ilahi şuura ulaşmak ve bunun gerektirdiği bir düzen ve davranışı koruyup geliştirmek değişmez bir ilahi kanundur. Cin ve insanın yaratılış amacı da aynıdır. Ancak diğer varlıklar için zorunlu olan bu kulluk ilişkisi cin ve insan için isteğe bağlıdır. İrade ve şuur taşımayan varlıkların ibadeti, onların tabiatta yürürlükte olan İlâhî kanunlara göre hareket etmesidir.

Kur’ân’da ifade edildiği üzere kâinatta her şey kendini Allah’ın iradesine teslim etmiştir. Fakat insan Allah’a hem itaat hem de isyan etme imkânıyla donatılmış olduğundan sadece Allah’a ibadet etmeye, kendi bencil arzuları dâhil bütün yalancı tanrıları terk etmeye çağrılır. İnsanın, kendisi için mümkün bir yol olan isyana yönelmeyip istek ve iradesiyle Allah’a itaat ve duâ etmesi, son derece anlamlı ve değerli bir davranıştır. Esasen böyle bir davranış hem kâinat düzenine hem de insanın kendi fitratına uygunluk arz eder. Bu bakımdan insanın Allah’a ibadet etmesi dinî bir görev olduğu kadar, insanlık güçlerini geliştirip olgunlaştırmasının

¹⁵ Arapça, itaat, muvafakat, emre boyun eğme gibi anlamları ihtiva eder. Seyyid Şerif taatı, bir emre isteyerek muvafakat etmek şeklinde tanımlar. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 618, Taat bölümü)

¹⁶ Daha detaylı bilgi için bkz: Elmalılı Hamdi Yazar, *Hak Dini Kur’an Dili*, sad. Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, Ankara: Akçağ Yayınları, 2017.

da en etkili aracıdır. Öte yandan varlıklar arasındaki değer sıralamasının en üstünde yer alan insan, Allah ile kurduğu ibadet ilişkisi sayesinde tabiat ötesi âleme açılmakta, Allah'a yakınlaşmakta, böylece ruhânî yüceliş ve olgunlaşmanın en üst sınırına ulaşarak varlıkla Allah arasındaki bağı tamamlamaktadır.¹⁷

Çocuğun eğitimindeki temel amaç, onun Allah'a taatını artırmaktır. (Durakoğlu, 2014, s. 219) İmam Gazâlî'nin düşüncesini ele aldığımızda ise şu önemli noktayı görebilmekteyiz: Gazâlî, önce bir çocukta bulunması gereken nitelikleri sıralar. Çocuk, her şeyden önce nefsinin tüm kötü eğilimlerden arıtılmalıdır. Kalbîn ilimle ibadeti, ancak onun kötü vasıflardan arınmasıyla mümkündür. (Dağ & Öymen, 1974, s. 47,48)

İtaat ve ibadet boyutunu okul öncesi dönemde ele aldığımızda ise itaat ve ibadet edilecek varlığı sevmeye, gönül bağı kurma gibi öğeler karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem çocukları güven duyduğu ya da korktuğu kişiyi dinlemekte, sevgi ve otorite dengesiyle hayatın dengesini oluşturmaktadırlar. Bunun için okul öncesi eğitimcilerin sevgi temelli bir güven bağı kurarak çocukların manevî gelişimini desteklemeleri son derece önemlidir. Çünkü itaat ve ibadet alışkanlığının kazandırılabilmesi için bu dönem sevgi tohumlarının ekilmesi ve de davranışların bununla şekillenmesi gerekmektedir. İbadet boyutunda ise rol model olmak zahiri olarak ne kadar önemliyse yapılan ibadetin görünen değil de hissedilen yani batini kısmı da oldukça önemlidir. Okul öncesi dönem çocukları ibadetlerde ki manevî boyutu hissedebildiklerinden, sohbetlerde ki manevî hazzı alabildiklerinden deruni bir iman oluşumu bu yaşlarda sağlanabilmekte gelecek yaşantılarına da temel oluşturabilmektedir.

İtaat ve ibadet bilincinin oluşabilmesi için zorlamak, korkutmak, inatlaşmak, aşırı tepkiler göstermek erken çocukluk dönemi için çok tehlikeli davranışlardır. Hem ebeveynler hem de eğitimciler bu davranışlardan sakınarak yaş seviyesine uygun, algılayabilecekleri düzeyde, ibadetleri yaşayarak, örnek olarak, eğlenceli ve eğitici ortamlar sunarak çocukları bu manevî ve ahlakî yaşantıya dâhil etmelidirler.

Musîkî ve Şiir¹⁸: Tasavvufî ekollerinden olan Mevlevilik, öncelikle musiki ile ayırt edilir. Musikiyi icra edişi, tasavvufî prensiplerle kaynaştırması, bir gelenek oluşturacak ve farklı melodik unsurlara temel oluşturacak seviyede musikiye yer vermesi, musiki eğitimini deruhte edip yüzyılları kapsayan bir üslup oluşturması ve pek çok bestekâra bünyesinde yer vermesi Mevlevî kültürünü musiki alanında müstesna bir mevkiye getirmektedir. (Arpağuş, 2015, s. 303) Mevlevîlerde manevî eğitimde yaygın olarak kullanılan musiki, diğer eğitim sistemlerinde de etkin olarak kullanılabilir.

¹⁷ Mehmet İzzet Aslın, Tasavvufta İbadet ve Ubudiyet,

<http://www.mehmetizzetaslin.com/?pnum=314&pt=N.%20T.%2027.%20Tasavvufita%20%C4%B0badet%20ve%20Ubudiyet> 02.03.2018 tarihinde alınmıştır.

¹⁸ Hacı Bayram, insanın sezîş yüceliklerinden kaynaklanan şiir hakkında şunları söyler: "Nazm, evliyanın kerametindedir." Tasavvufî erbabı şiiri zorlama ile değil, hal ile söyler. Sufiler, rumuz ve istiarelî anlatımlarla, içlerinde bulunduğu halleri şiirle anlatırlar. Sufilerin önemli bir kısmı, güzel sanatın bu yönünden uzak durmamışlardır. Divan sahiplerinin çoğu sufilerdir. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 612, Şiir bölümü)

Müzik kişinin gönlüne ve kulağına hitap ettiği için tesiri daha etkin olmaktadır. Önemli olan nokta kullanılan müzik çeşididir. Gönle hitap eden müzik olduğu gibi nefse hitap edenlerde mevcuttur. Bunun için manen gelişmesini istediğimiz çocuklarımızın eğitiminde olumlu örneklemelerde bulunacak müziklerin kullanımı, dini kavramların çocuk tarzı söylenmiş müziklerle verilmesi çok etkili yöntemlerden birisidir. Çocukların manevî eğitiminde kullanılan Gülberenk şarkıları¹⁹ hem güzel ahlak kazandırma da hem de ibadet bilinci oluşumunda eğitimi hem eğlenceli hem etkin hale getirebilmektedir.

Ayrıca eğitimde kullanılan sözsüz müzikler, hayvan ve doğa sesi içerikli müzikler çocukların ruhuna hitap ettiği için hem algıyı açacak hem de eğitimcinin ya da anne babanın yönlendirmeleriyle de manevî bir bağlantı kurmaya vesile olacaktır.

Musiki gibi şiirde çocukların ahlakî eğitiminde kullanılabilir manevî boyut aşılabilir tekniklerden birisidir. Önemli olan nokta öğretilecek olan şiirlerin içeriği ve neyi amaçladığıdır. Çocukların ezberlemesinin kolay olması, akıcı bir üslupla yazılması, şairin dini ve manevî duygulara sahip olması ve bunu şiirlerinde hissettirmesi oldukça önemli konulardandır. Bundan dolayı şiir tekniği kullanıldığında bu hususlara dikkat edilmesi gerekmekte, ezberlenen şiirlerin anlaşılması sağlanmalıdır.

Güzel Sanatlar: Dini; insan benliğini saran ulvi heyecanlar olarak kabul edersek, aşk, iman ve edep gibi deruni hayatın güzelliklerine, sırlarına varmanın bir yolu da sanat olmaktadır. Bu bakımdan sanat mükemmel bir mürebbidir. Sanatın nefis ve irade terbiyesindeki bu kudretini bilen sufiler, tekkeler ve özellikle Mevlevihanelerde dervişin manevî eğitimi beraberinde bir güzel sanat dalında da eğitilmesine son derece önem vermişlerdir. Bu manevî eğitim merkezlerinde insanlar, nefsin tacizinden, hataya sevk eden duygu ve düşüncelerden arındıktan sonra yeniden insanların arasına katılır, her biri muhitine huzur ve sükûn veren mana erleri olarak hizmette bulunurdu. (Arpaguş, 2015, s. 301)

Güzel sanatlar, ortak inanç ve kültüre bağlı insanlar arasında duygu ve düşünce birliği sağlayarak ruhlara sükûnet, mutluluk ve huzur hissi verir. Dini hayatın canlı kalmasını ve ruhun madde üzerinde hâkimiyet kurmasını temin eder. Ferdi duyguların ferd ve cemiyete zararlı kısımlarını tasfiye ederek nefis ve irade terbiyesinde son derece önemli bir rol oynar. Buradaki güzel sanatlar eğitimi ile hedeflenen şey, varlığın eşsiz yaratıcısı Cenab-ı Hakk'ın cemal tecellilerini bir sanat öğrenimiyle paralel olarak nefisine ve kişiliğine uygulayıp güzelleştirmek, bunları yaparken de asla adab ve erkânın dışına çıkmamaktır. (Arpaguş, 2015, s. 327)

Okul öncesi dönem de güzel sanatlardan kast edilen çocukların sanatsal becerileri kazanması, görsel, bilişsel, dokunsal ve işitsel sanat dallarında kabiliyetine yatkın olana yönlendirilerek eğitilebilmesidir. Okul öncesi dönemde keşfedilen çocuğun yeteneği aldığı eğitimlerle desteklendiğinde son derece etkin ve önemli derece de yol alınacaktır. Fakat bu beceri eğitim yıllarının ileriki yıllarına bırakılırsa ya geç kalınmış ya da daha ciddi üzerine düşülerek eğitilmesi gerekmektedir. Eğitimin kritik çağı olan okul öncesi dönem bu açıdan atlanmaması gereken bir dönemdir.

¹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz Neslihan Nur Türk, Gülberenk Manevî Eğitim Çocuk Şarkıları Ahlak – İbadet.

Bundan dolayı anne babalara ve eğitimcilere düşen görev güzel sanatlar alanında zengin eğitim ortamları sunarak çocuğun kabiliyeti doğrultusunda eğitimine ya da uğraşlarına yön vermektir. Güzel sanatlar konusunda aktif desteklenen çocuklarda estetik bakış açısının gelişmesinin yanı sıra el, göz, kulak, beden koordinasyonu da gelişecek hangisinin baskın olduğu kanısına varılarak nitelikli eğitim yolunda kapı açılacaktır. Zanaat sahibi olan bireyler nasıl ki çocukluklarından itibaren o işin ocağında yetişiyorsa eğitim alanında da görsel sanatlar dalında okul öncesi dönemden itibaren gelişmesi ve yetişmesi sağlanmalıdır ki çocukların fitrat ve yetenek farklılıkları keşfedilerek daha verimli bir eğitim ortamı oluşturulabilsin.

Nefs²⁰ ve İrade Terbiyesi: Peygamber (sav): “En küçük cihaddan en büyük cihada dönmüş bulunmaktayız” deyince: “Ya Resülullah en büyük cihad nedir?” diye soruldu. Buyurdular ki “Dikkat edin, o nefis mücadelesidir.” Resulullah (sav) nefis mücadelesini gazadan üstün tutmuştur. Zira onun meşakkati, savaşın ve gazanın meşakkatından daha fazladır. Bu hadis-i şeriften yola çıkarak tasavvufî ehilleri nefis mücadelesinin, onu sevk ve idare etmenin yolu açık seçiktir ve hakdır görüşüne sahiplerdir. Bütün din ve mezhepler arasında da makul bir anlayıştır. Bu hususa riayet etmek, tasavvufî yolunu tutanların hususiyeti olmuştur. (Hücviri, 2016, s. 263,264)

Zünnün Mısri (ra): “ *Kul için en zor hicap, nefsi görmek ve onun idaresine tabi olmaktır*” demiştir. Zira nefse uymak, Hakk’ın rızasına muhalefet etmektir. Hakk’a muhalefet ise, bütün hicapların sırrı ve başıdır. (Hücviri, 2016, s. 263)

Tasavvufun bir ahlakî eğitim metodu olarak görüldüğü ve bu metodun da insanın kötü huylardan arındırılması şeklinde olması gerektiği düşüncesi genel olarak tasavvufî camiasında hâkimdir. Nitekim Hücviri; tasavvufun esası olarak kulun nefsanî sıfatlardan arındırılması olduğunu söylemiştir. (Bolat, 2016, s. 40)

Nefs esas itibarıyla kötü olmayıp, kendisiyle mücadele edilmesi gereken, insana kötülüğü emreden kötü tabiatlı nefstir. Tabiatı terbiye edilmediğinde hep dünyalık istekler peşinde koşan, edildiği takdirde ise kâmil bir nefis olarak gereksiz isteklerde bulunmamaktadır. (Bolat, 2016, s. 42) Bunun için eğitime ihtiyaç duyulduğu ve de kişilerin gelişimi için eğitime gereksinim olduğu için nefis terbiyesi tasavvufî eğitimin en temel konularındandır.

Okul öncesi dönem çocukları için düşündüğümüzde ise nefis terbiyesini direkt olarak ele almaktan ziyade haz eğitimi, sabretme, razı olma, her istediğini elde edememe gibi kavramlar karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle bu dönem çocuklarının eğitiminde önemle üzerinde durulması gereken konulardan bir tanesi de “haz öteleme” dir. Çünkü dönemimizin çocukları, istediği her an karşılanan bireyler olduğu için tatminsiz, haz sınırı oldukça yüksek, kâfi gelme durumunu bilmeyen yetişkinler olabilmektedirler. Burada ki her canının istediğinin olması durumu aslında nefis terbiyesi eğitiminin olması gereken bir durum olduğunu göstermektedir. Buradan yola çıkarak tamamıyla çocuğu men etme yerine

²⁰ Nefs, bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği manasına gelmektedir. Tasavvufî bir terim olarak ise nefis, kulun kötü huylarını, çirkin özelliklerini ifade eder. Ayrıca kötü his ve huyların yeri olan latife manasına da gelmektedir. Bu yönüyle nefis, ruh ile beden arasında bir araçtır. (dty bilgi için bkz. Mehmed Zahid Kotku, *Nefsin Terbiyesi*, İstanbul: Server Yayınları, 2017, s. 13-14)

istediklerini belirli bir zaman diliminden sonra karşılama yöntemi oldukça etkin olabilecek uygulamadır. Buna ek olarak çocukların talep ettiklerine, olmasını istediklerine kendisinin emek vermesi de bir başka etkin yöntemlerden birisidir. Emek verilen her şey daha kıymetli olduğu için muhakkak ki çocukların kendince çabaları da son derece önemlidir. Burada önemli olan konu yetişkin desteğidir. Ne tüm işi yetişkinler yapacak ne de çocuğu başıboş bırakacaktır. Dengeli bir yardım sağlandığında çocuk hem çabaladığı hem de elde ettiği için çok daha fazla sevinecek, amacına ulaştığı için de takdir ve beğeni duyacaktır. Bunun sonucunda da eğitim gerçekleşmiş olacaktır. Bundan dolayı nefis terbiyesini sırf yetişkin eğitimi ile ele almadan çocukların anlayacağı ve terbiyesini sağlayabilecek şekilde indirgemek, eğitim sistemine de uygulamalı olarak dâhil etmek ahlakî eğitimde önemli bir noktadır.

Güzel huy, güzel ahlak²¹: Ebu Muhammed Ceriri; *“tasavvufî, bütün güzel huylarla süslenmek, bütün çirkin şeylerden de sakınmaktır”* demiştir. (Sühreverdi, 2016, s. 86) Güzel ahlak da Resulullah'ın (sav) ahlakı ile ahlaklanmak; O'na güzelce uymak ve sünnetini ihya etmektir. (Sühreverdi, 2016, s. 293)

Hz. Peygamber (s)'in *“Ben, güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim”* hadisindeki vurgu ve Kur'an'ın, O'nu prototip olgun bir Müslüman örneği şeklinde öne çıkarması, suffilerin dikkatlerinden kaçmayan önemli bir husustur. Bu nedendir ki suffiler olgunluk yolunda Hz. Rasulullah(s)'in şemalini, ruhi özelliklerini, ahlakî yapısını anlatan eserleri hayatlarına tatbik etmek üzere dikkatle okurlar. Bu kitaplarda, Allah'ın örnek diye büyüleyici özellik yüklediği Hz. Peygamber (s)'i anlamaya çalışmak, aynı zamanda Kur'an'ı yani Allah'ın kulları için arzu ettiği kulluğu anlamak demektir. Kendisini Resullullah'a benzetip O'nun manevî mirasına konanlar, Allah'ın Kur'an'da çizdiği Müslüman adam tipine ulaşmış olurlar. (Cebecioğlu, 2009, s. 39)

Güzel ahlak, insanın güzel ve örnek davranışlarının en iyisi ve en faziletlisidir. İnsanların cevherleri bu sayede açığa çıkar, insan bedeni ve yaratılışı itibariyle gizli, ruhu ve ahlakî itibariyle meşhurdur. (Kuşeyri, 2016, s. 330)

Kettani demiştir ki: *“Ahlaken senden fazla olan, tasavvufî yönünden de senden fazladır.”* Tasavvufî ahlaktan ibarettir. Kim senin ahlakını güzelleştirirse, seni tasavvufî bakımından da geliştirmiş olur. (Kuşeyri, 2016, s. 331)

Sühreverdi'ye göre insan hem iyiliği hem de kötülüğü kabule hazır, edeb ve güzel ahlaka meyilli yaratılmıştır. Burada önemli olan kişinin manevî kirlerden uzak durup, kabiliyetinde olan güzel ahlakî fiiliyata dökmesidir. Bu da ancak ehil

²¹ Arapça, hulkun çoğuludur. Huylar demektir. Ahlak, insanın manevî seciyesini temyiz eden hususiyetlere denir. İslam mutasavvıflarında, şeyhi ruhlarda ki hastalıkları tedavi eden hekim olarak görme eğilimi kuvvetle savunulur. Bunun gayesi de saadete, huzura itminana kavuşmaktır. İnsan şahsiyetinin “Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak” esprisi doğrultusunda reziletten fazilete doğru yeni bir yapılanmaya maruz kalması, tasavvufun ana temasıdır. Ancak Allah'ın ahlakında fani olup, o ahlaka sahip olmadan önce suffinin bağlı olduğu şeyhinin ahlakında daha sonra da İslam'ın en güzel örnek olarak gördüğü Hz. Peygamberin ahlakında fani olması büyük önem arz eder. İslam'ı anlama ve yaşama biçimi açısından kendine göre, bir metot belirleyen tasavvufî ekollerinin gayesi insanda mükemmelle doğru tedricen değişiklikler yaparak, ruh olgunluğunu, ihsan bilincini sağlamaktır. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 39, Ahlak bölümü)

insanların denetiminde ki manevî eğitimle mümkün olabilmektedir. (Sühreverdi, 2016, s. 296) Güzel ahlaki Haris Muhasibi'nin bir sözüyle özetleyecek olursak: *"Kaybettiğimiz üç şey var. Koruma ile birlikte güzel yüz, emanet ile birlikte tatlı söz, vefa ile birlikte iyi dostluk. Yüz güzel olmalı fakat iffetli ve mahsun olmalı, söz güzel olmalı fakat doğru ve tatlı olmalı, iyi bir dostluk bulunmalı fakat aradaki bağ vefa olmalı."* (Sühreverdi, 2016, s. 296)

Güzel ahlaklı olmak ve güzel huylara sahip olmak ahlakî eğitimin ana gayesidir. Okul öncesi dönem çocuklarını düşündüğümüzde de bu geçerlilik aynı şekilde devam etmektedir. Güzel ahlakla ahlaklanan çocuklar yetiştirmek eğitimcilerin ve de anne babaların başlıca vazife ve isteklerindedir. Bunun için okul öncesi dönem ahlakî eğitiminde tasavvufî mana da çok büyük önem arz eden güzel ahlak, kısa ve öz olarak Peygamber Efendimiz'in (sav) ahlakıyla ahlaklanmak, onun davranış biçimlerini, huy ve seciyesini küçük yaşlardan çocuklara aşılacaktır. Hatta Hz. Peygamberin çocuklara karşı davranışları, neleri öğütlediği de ahlakî eğitimde göz ardı edilmemesi gereken durumlardır. Okul öncesinde ahlakî öğeleri kazandırmak, sadece sözlü olarak vermekten ziyade yaşantıya yönelik uygulamalarla, hayatın içerisine geçirmek, canlandırma ve gerçek hayatta rol edinimi teknikleriyle ahlakî kazanımlar daha da somutlaştırılarak çocuklarda ahlakî davranışların oluşumu sağlanabilmektedir. Mesela ahlakî bir öge olan şükür kavramı çocuklara kazandırılırken somutlaştırılarak verilebilmekte Allah'ın verdiği nimetler düşünülüp, gözlemlenerek çocuklarda şükür kavramı oluşabilmektedir. Teşekkür etmek çocuklarda bir şükür bilincinin oluşumu açısından önemli bir basamaktır. Kendi hayatında ve çevresinde gördüklerinin farkında olan çocuk yüce yaratıcıyı tanıyarak hayata başlayacak ve bu nimetlerin hayatında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu kavrayacaktır. Bundan dolayı çocukların yaşantısına uygun olarak işlenecek ahlakî donanım her çerçevede etkisini hissettirecektir.

Bütün bu uygulama örneklerine paralel olarak önemli olan bir nokta da çocuklar bu dönemde, din bilgisinden çok dinin istediği iyi huy ve ahlaka sahip olacak davranışlara yönlendirilmelidir. Buna dikkat ederken hem dini eğitim hem de ahlakî eğitim kaynaştırarak vermiş, kişilik ve benlik gelişimde optimum seviyeye ulaşılmış olacaktır. (Armaner N. , 1980, s. 157)

2.3. Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi

Okul öncesi eğitim değerler kazanımında önemli bir role sahiptir. Ev içerisinde ya da dışarısında değerler eğitimi için uygulanabilecek çeşitli yöntemler ve etkinlikler vardır. Ev içinde değerlerin aile bireyleri tarafından oyunların içinde aktarılması çocukların değerleri dolaylı yoldan edinmesinde oldukça önemlidir. Çocuklarla birlikte tarihi mekânların ve büyük zatların yaşadığı yerlerin ziyareti geleneksel değerlerin öğretiminde oldukça etkilidir. Küçük yaşta öğrenilen değerlerin alışkanlık haline gelmesi ve pekişmesi okulda aldığı eğitimle devam etmelidir. (Aydın & Gürler Akyol, 2013, s. 30)

Değerler eğitimi çocukların düzey ve ilgilerine göre planlanmalı, aklın süzgecinden geçirilerek uygulamaya konulmalıdır. Akılcı bir yaklaşımla, çocukların gelişim düzeylerine göre karakter ve ahlaklarını olumlu yönde etkileyen, onlara kimliğini, sorumluluklarını hatırlatacak rehberlik önemsenmelidir. (Çağlayan, 2013, s. 91) Gelişimine uygun olarak değer aktarımı yapılmalıdır. Değer aktarımında örnek

şahsiyetlerden yararlanılabilir. Onların başarı ve statüleri, ahlakî ve kültürel değerleri nasıl kazanıp uyguladıkları anlatılabilir. Çocuklar, kişiliğine göre değil davranışlarına göre takdir edilmeli, olumsuz cezadan ziyade olumlu ödül yöntemiyle olumlu örnekler ve değerler pekiştirilerek verilmelidir. Değerler eğitiminde öğrencinin olumlu tutumlarında ve davranışlarında geri dönüş anında verilmelidir. Çocuklara eğitsel değeri olan iyi modellerin olduğu çizgi film, tiyatro, tv programları izletilmelidir. Örnek verilen modelin kendisinden ziyade olumlu davranışları üzerinde durulmalıdır. Olumsuz model olabilecek tipler sunmama konusunda duyarlı olunmalıdır. Öğretmen çocuğun içinden geldiği toplumu ve kültürü bilerek, çelişki yaratacak durumlardan kaçınarak değer eğitimi vermeli, değerler eğitimini verirken tutarlı, istikrarlı ve inanarak eğitim sağlanmalıdır zira kalpten gelmeyen, kendi yaşantısında olmayan bir değeri çocuklara aktarmamak gerekir. Evde ise anne-baba çocuğuna öğütlediği davranışa ve tutuma kendisi de ters düşmemelidir, anne babalar olumlu ve doğru model olmalıdır çünkü kişiliği oluşturan temel inanç ve değerler, günlük hareketler yoluyla çocuklara kolayca iletilebilir. (Aydın & Gürler Akyol, 2013, s. 26)

Ayrıca ahlak ve değerler eğitiminde teknolojinin, modern donanımların kullanımı da sen derece etkili olabilmektedir. Resim ve şekillerin, projeksiyon, radyo, televizyon, internet vb araçların yardımıyla değerler eğitiminin işleyişinden olumlu sonuçlar alınması sağlanabilir. (Çağlayan, 2013, s. 93) Teknolojinin etkisiyle öğrenilen değerleri hayata geçirebilmek için çocuklara yaşama çevirici ortamlar hazırlamak gerekmektedir. Bunu sağlayacak en faydalı eğitim tekniği de "dramatizasyon" dur. Drama yoluyla çocuklar değerleri özümseyebilir, hayatına yerleştirmesi daha kolay ve etkin olabilir.

Okulları ele aldığımızda her ay için bir değer belirlenerek ve o ay içinde bu değer işlenebilir. Ayın değeri ile ilgili sanat çalışmaları, öykü okumaları, hikâye canlandırmaları ve resim yapmaları sağlanabilir. Ayın değerini yaşama biçimi ya da mesleği ile temsil edebilecek ünlü konuklar davet edilerek sınıf seviyelerine göre sohbet ortamları oluşturulabilir. Sabah sohbet saatinde o ayın değeri ile ilgili sorular sorarak öğrencilerin düşünüp tartışmalarına ortam hazırlanabilir. (Aydın & Gürler Akyol, 2013, s. 49)

Bugünün güzelliklerini fark etmek için gözlem tekniği kullanılabilir, gözlem tekniğiyle çocukların düşünmelerine fırsat verilerek öğrendikleri değerlerle bağdaşım kurmalarına fırsat tanınabilir. Böylece öğrendikleri bilgileri ilk önce akıl süzgecinden geçirerek kavranması sağlanabilir sonra da çevreyle etkileşimiyle içsel öğrenme olanağı oluşturulabilir. Bunu yaparken önce aklın sonra ruhun ve yaşamın değerler sistemini oluşturmak sonra da daha kaynaşık (maddi + manevî eğitim) bir eğitim ortamı hazırlamak değerler eğitimi için yararlı olabilir. Kısacası öğrencilerin kendileri ve çevreleriyle daha uyumlu ve başarılı bireyler olabilmeleri için bütünsel gelişimin (fiziksel, ruhsal, bilişsel gelişim alanlarını kapsamaktadır) pozitif olarak desteklenmesi ve böyle ortamların çocuklara sunulmaları gerekmektedir. (Çağlayan, 2013, s. 92,93)

Özetle; mutlu bir toplum; kültür ve değerlerini koruyacak, yaşatacak, geliştirecek bireyler ister. Sağlıklı ve verimli bir toplum için çocuklarımıza değerlerimizin okullarda öğretilmesi son derece önemlidir. Öğretimin sadece zihinsel öğrenmelerle sınırlı kalmayıp, öğrencilerin duygu, tutum ve davranışların hepsinin

geliştirilmesi yani eğitimin bütünselliğinin sağlanması lazımdır. Bu unsurların birleşimi nitelikli bir değerler eğitimi sağlayacaktır. (Aydın & Gürler Akyol, 2013, s. 52)

2.3.1. Okul Öncesi Dönem Değerler Eğitimi Uygulamalarına Tasavvufi Yaklaşım

Öğrencilerin ahlakî ve insani olarak olgunlaşmış, bütünleşmiş bir karakter ve kişiliğe sahip bireyler, iyi insanlar, iyi vatandaşlar olarak yetişmeleri değerler eğitiminin hedeflerindedir. (Hökelekli, 2011, s. 294) Ebeveynlerin ve öğretmenlerin değerlerin eğitimi ve öğretiminde çocuklar üzerinde kalıcı etkileri bulunmaktadır. Babanın, annenin veya öğretmenin değerlerle ilgili davranışları, doğru, tutarlı ve sürekli olduğu takdirde çocuklar davranışlarını bu yönde daha kolay geliştireceklerdir. (Aydın & Gürler Akyol, 2013, s. 18) Bu değerler evrensel, kültürel ve insani olduğu kadar hem dini içerikli hem de manevî boyutu geliştirici nitelikli olmalıdır ki çocukların okul öncesi dönemden itibaren manevî alanda kazanımını olumlu yönde desteklesin. Bundan dolayı çocukların manevî değer kazanımını desteklemek için tasavvufi bir yaklaşım oluşturduğumuzda karşımıza ahlakî ve etik karar ve davranışların kazanımının sağlandığı bir eğitim sistemi çıkmalıdır. Bu eğitim sistemi hem akademik açıdan hem de manevî açıdan kişi de düşünmeyi, keşfetmeyi, başkasının bakış açısıyla bakmayı, empati kurmayı sağlayarak, neyin doğru ya da neyin yanlış olduğunu bulmalarına yardımcı olacaktır. (Gatherer, 2004, s. 113) İşte bu nedenle değer eğitimi tek taraflı incelemekten ziyade tasavvufi bir bakış açısıyla değerlendirdiğimizde, tasavvufi değerleri erken çocukluk döneminde somutlaştırarak verme gayreti gösterdiğimizde hem akli hem de kalbî donanımı güçlendirerek, potansiyeli yüksek bireyler yetiştirmek amaçlanacaktır.

Değerleri tek tek ele almadan önce Haris el Muhasibi (Bolat, 2016, s. 40)'nin değerlerle bireylere kazandırmasını hedeflediği davranışlar ve yapılması gereken fiiliyatlar üzerinde bir müddet durmamızda fayda olacaktır. Haris el Muhasibi'ye göre;

Kişiler ne şekilde olursa olsun yemin etmekten uzak durmalıdır.

- Her türlü yalandan sakınarak insanlar hep doğru söz ve davranışlarda bulunmalıdır.
- Hiçbir şekilde kişi yerine getiremeyeceği söz vermemelidir.
- Herhangi bir kişiye veya canlıya beddua etmekten, eziyet etmekten ve de canını acıtmaktan sakınmalıdır.
- Kişi tüm azalarını korumalı, haramdan uzak tutmalı ve Allah'ın buyruklarına aykırı hal, davranış, söz ve tutumlardan sakınmalıdır.
- Hiçbir insanın elindekine göz dikmemeli, az ile yetinmeyi bilmeli ve de halini hiçbir kula şikâyet mahiyetinde arz etmemelidir.

Tüm bu hallerin özü olarak da kişiler kendisinden başka her insanı kendinden daha faziletli görmeli, aşağılama ya da hor görme eğilimin de kesinlikle olmamalıdır.

Genel çerçevede yukarıda ele aldığımız konuları tek tek ele aldığımızda hem eğitimsel hem de tasavvufî açıdan çocuklara kazandırma yönünde ele almamız gerekmektedir. Bu doğrultuda manevî eğitimin bu bölümde ele alacağımız değerler eğitim kısmında önemli belli başlı değerleri hem teorik hem de pratik mahiyetiyle ele almaya çalışacağız.

Tevazu²²:Suffilerin en güzel ahlakı tevazudur. Kul, tevazu elbisesinden daha güzel bir elbise giymemiştir. Tevazu sahibi kimse kendisini başkalarının gördüğü şekilde görür, başkalarını da tevazuyla değerlendirir. (Sühreverdi, 2016, s. 305) Cüneyd-i Bağdadi şöyle buyurmuştur: *“Tevazu, şefkat kanatlarını halkın üzerine germek ve onlara yumuşak davranmaktır.”* (Kelabazi, 2013, s. 149) Ve ayrıca Bağdadi Hazretleri Peygamber Efendimizin yaşantısından örnek vererek *“Resulullah Efendimiz’de (sav) şu dört haslet bir arada bulunuyordu: cömertlik, insanlarla ülfet, nasihat ve şefkat”* (Sühreverdi, 2016, s. 298) demiştir.

Ünlü mutasavvıflardan Gazâlî’nin ahlak felsefesinde O’nun en çok önem verdiği ahlakî değerlerden birisi de tevazudur. Tevazunun zıttı olan kibir; gıybet etmek, yalan söylemek, alay etmek gibi birçok kötü davranışlar kişi de tevazu değerinin olmamasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Gazâlî, bu konudaki düşüncesini şöyle ifade eder: *“Tevazu makamların en yükseğidir. Bazen kibir ve gurur, uzleti seçmeye bile sebep olabilir. Bazı insanlar, halkla beraberliğe tenezzül etmediklerinden başka bir deyişle kendilerini onlardan üstün gördüklerinden uzlete çekilmişlerdir. Aslında onlarınki kuru bir yalnızlıktan başka bir şey değildir.”* (Gazâlî, 2012, s. 160) Ayrıca Gazâlî’ye göre, çocuğa kazandırılması gereken en önemli değerlerden biri de alçakgönüllülüktür. Zira bazı çocuklar annesi ve babasının maddi durumu nedeniyle her istediğine sahip olamayabilirler. Bu durumda çocuk, gördüğünü elde etmek için ya kötü yollara başvurur ya da boynunu büküp içine kapanarak aşağılık duygusuna kapılabilir. Alçakgönüllü çocukta ise bu hallerden hiçbiri görülmez. (Bayraktar, 1988, s. 261)

Alçakgönüllülük manasıyla ele alacağımız okul öncesi dönemde en önemli değerlerden biri sayılabilecek tevazu, çocuklara hem aile hem de okul ortamında örnek ve yaşantılarla, oyunların içine dâhil edilerek verilmesi gereken değerlerdendir. Alçakgönüllü olan çocuk dünyalık hırsların peşinden gitmeyen, az ile yetinmeyi bilen, elindekinin şükürüyle teşekkür bilinci oluşan bir birey olacaktır. Bunun kazanımı için okul öncesi eğitimde rol kartlarıyla bu değer vurgulandığı canlandırmalar yapmak, aile katılımıyla anne ve babaların dikkati çekilerek yaşantısal sürece alçakgönüllü olma eylemi yerleştirmek, bu değer bilincine varan çocuklara dikkat çekilerek örnek çocuk vurgusu yapmak eğitimsel süreçte faydalı olacaktır. Tüketimden ve gereksiz isteklerden uzaklaşarak çocuklara örnek olunacak ev ve okul hayatları hem çocuklara kanaatkârlığı hem de alçakgönüllü olmayı öğretecektir.

Alçakgönüllülük değerinin kazanımını sağlamak için çocukların hayatının içine katmak ve canlandırmalarla değeri somutlaştırmak oldukça faydalı olacaktır.

²² Tevazu, Arapça da alçakgönüllüğü ifade eder. Nefsi tanıyıp ciddi olarak alçaltma anlamı vardır. Azlıkla öğünmek, alçakgönüllüğe yönelmek, herkesin ağırlığını yüklenmek şeklinde çeşitli tarifleri de vardır. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 656 Tevazu maddesi)

Çocuklara oyunlarla yardımlaşma, adalet duygusu verilebilir, paylaşma ve başkasının hakkına saygı duyma gibi değerler kazandırılabilir, fen ve tabiata yönelme, kendini ve çevreyi keşfetme gibi kazanımlara ulaşmaları da sağlanabilir. Tüm bu değerlerle birlikte oyun etkinlikleri ile tevazu da çocuklara kazandırılabilir. Nasıl ki insanlar bayramlara, törenlere, kutlamalara sadece akıllarıyla değil duygu ve duyarlılıklarıyla da katıldıklarından dolayı duygular derinleşir, iman güçlenir. Aynı şey çocuklar için de mümkündür. Yaşayarak, duygu derinliği yaşayarak öğrenme ortamı sağlayabiliriz. (Vergote, 1978)

Kanaatkârlık²³: Tasavvufî anlayışında kanaatkârlığın Allah-u Teâlâ'ya rızadan kaynaklandığı düşüncesi vardır. Dünya malına temah etmeyen sufiler, az bir malla geçineceğini düşünmüşlerdir. (Sühreverdi, 2016, s. 335) Şükür²⁴ de ise Allah: "Eğer şükrederseniz nimetimi ziyadeleştiririm" (İbrahim, 14/7) diye buyurmaktadır. Haris Muhasibi de bu ayet çerçevesinde: "Şükür, şükreden için Allah'ın ziyade bir nimetidir" demiştir.²⁵ Bu; kul şükrederse Allah onun başarısını daha da arttırır. Başarısı artanın ziyadesiyle şükürü de artar manasına gelmektedir manası taşımaktadır. (Kelabazi, 2013, s. 157)

Okul öncesi çocuklarına şükür ve kanaatkârlık değerlerinin kazanımı için birkaç örnek verdiğimizde ise karşımıza şu uygulamalar çıkabilmektedir. Şükür kumbarası uygulaması bu yaş dönemi çocukların hem algılarına hem de hevesle yapmalarına olanak tanıyacak güzel bir etkinliktir. (Tongar, 2018, s. 115) İyilik yolu olarak adlandırdığımız bir diğer etkinlikte çocuklarda kanaatkârlığa ve de şükre sebep olacak açılımlar şeklinde uygulanarak, çocuklarda bu değerlerin kazanımını sağlanama fırsat sunmaktadır. (Tongar, 2018, s. 107)

Ülfet²⁶ ve **muhabbet**²⁷: Tasavvufî ehli insanların aralarında ki sevgi, ülfet, muhabbet ve muhalefeti terk güzel ahlaktandır. (Sühreverdi, 2016, s. 342) Cüneydi Bağdadi muhabbeti; kalbîn meyli şeklinde ifade etmiştir. Kulun kalbînin olağan bir halde Allah'a ve O'nun yarattıklarına meyletmesi ve yönelmesi şeklinde ifade etmiştir. (Kelabazi, 2013, s. 163) Bu açıklamadan yola çıkarak muhabbet kavramını tasavvufî ehillerince iki kısma ayrıldığını görmekteyiz. Birincisi Allah'ın kulunu sevmesi; ona bol bol nimet ihsan etmesi, dünya ve ahirete sevap vermesi, Cehennem'den onu emin kılması, günahıtan onu koruması, yüce haller ve yüksek

²³ Kanaat kelimesi Arapça, ikna olmak, yetinmek vs gibi anlamları ihtiva eden bir kelimedir. Yaşamak için gerekli olan ihtiyaçlar dışında kalan, bütün dünyevi arzu ve hayvani isteklerden kişinin uzak durmasıdır. Yeme, içme ve çeşitli konularda aşırıya kaçmamaktır. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 347 Kanaat maddesi)

²⁴ Allah'a teşekkür etmek, nimet ve lütuflarını dile getirmek ve nimetin kaynağını tanımaktır. Esas şükür dil ile değil, kalp, hal ve fiille yapılır. Nimeti verenin büyüklüğünü idrak etmeyenler nimetin önemini anlayamazlar. (dty bilgi için bkz. Kelabazi, Ta'arruf, s. 152)

²⁵ Daha detaylı bilgi için bkz: Muhasibi, *Kalb Hayatı: Er Riaye li Hukukillah*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2012.

²⁶ Arapça, kaynaşma, yakınlık, ısınma gibi anlamları olan bir kelime. Cürcani, iyi geçinmeyi sağlamaya yardım konusunda fikirlerin birleşimi şeklinde tanımlar. İyi geçinmek; anlaşmazlığa düşmeden, herkesle güzel geçinmektir. (dty bilgi için bkz. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvufî Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi, 2009, s. 675 Ülfet maddesi)

²⁷ Meyil, heva, arzu, kalbîn temennisi, ünsiyeti ve nefsin sükunu olmaksızın, mahbubu ve sevgiliyi irade etmek manasına gelmektedir. (Hücviri, *Keşfu'l Mahcub*, s. 369)

makamlar ikram etmesi, her şeyden tecerrüt edene kadar sadece rızasını talep eder hale gelinceye dek ona ezeli inayeti ulaştırmasına sufler muhabbet adını vermişlerdir. İkinci kısım ise kulun Allah'ı sevmesidir. Bu açıdan muhabbet; itaatkâr müminin kalbînde peyda olan bir sıfat olup, sevgilinin rızasını talep etmek, onu görmek için sabırsızlanmak, ona yakın olma arzusu içinde kararsız olmak, heva ve hevesten yüz çevirmek, sevgi sultanına yönelmek, Allah'ı ululamak ve yüceltmek manalarına gelmektedir. (Hücviri, 2016, s. 370)

Muhabbet; kulun gözüyle Allah'ın kendisine verdiği nimetlere, kalbîyle kendisine olan yakınlık, inayet, hıfz ve yardımına; iman ve yakın ile hidayet ve inayet nasib etmesine bakarak Allah'ın kendisini sevdiğini görüp kendisinin de O'nu sevmesidir. (Tusî, 2016, s. 57)

Okul öncesi dönemde tasavvufî olarak ele aldığımız ülfet ve muhabbet kavramlarını sevgi ve saygı değerleri altında incelemek, kazanım ve uygulama açısından daha etkin olacaktır. Sevgi²⁸ değerinin birincil öğrenme kaynağı aile ve ebeveynlerdir. Sevgi içeren bir aile ortamında büyüyen çocuklar diğer insanlarla ve canlılarla olan ilişki ve iletişimini bu duygu temelinde inşa edecektir. (Sapsağlam, 2016, s. 51)

Saygı²⁹; toplumsal yaşamda ve uyumda oldukça önemlidir. Saygı ekseninde kurulan ilişki ve iletişim daha sağlıklı ve kalıcıdır. Anne, babalar ve eğitimciler henüz ilk çocukluk yıllarından itibaren, çocukların fiziksel ve duygusal özelliklerine, tercihlerine ve düşüncelerine saygı göstererek, çocuklar için koydukları kurallara kendileri de uyararak saygı değerinin oluşumunu sağlamalıdır. Saygı bilincinin yerleşmesi için çocuğa yazılı ve görsel kaynaklar sunarak, bu değer hakkında çocukla sohbet ederek ve hepsinin de ötesinde iyi bir model olarak yarının toplumu için birer yetişkin olacak çocuklara bu değerini kazanmasını desteklemelidirler. (Sapsağlam, 2016, s. 52)

Güler Yüzlülük ve Yumuşak huyluluk: Güler yüzlü ve tatlı dilli olma tasavvufî birer haslettir. Bu özelliklere sahip olma gayretinde olanlar Allah'ın rızasını kazanma peşindedirler. (Sühreverdi, 2016, s. 323) Yumuşak huyluluk ise herkese tabiat ve ahlakına göre muamele etmek, yumuşak davranmak tasavvufî bir anlayıştır. Bu anlayışa sahip olan müridler Peygamberi (sav) davranış metodunu model almaktadır. (Sühreverdi, 2016, s. 326)

Tasavvufî olarak ele aldığımız güler yüzlü ve yumuşak huylu olma durumunu okul öncesi eğitim değerlerinden hoşgörü ile ele alabilmekteyiz. Bu doğrultuda hoşgörü³⁰ değerinin iki boyutu vardır; çocuğun kendine karşı hoşgörülü olması ve çevresine karşı hoşgörülü davranması. Hoşgörü değeri sevgi değeri ile ilişkilidir. Çünkü insan sevdiği birisine karşı daha hoşgörülü ve toleranslıdır. Değerlerin ilk kazanıldığı yer olan aile de hoşgörü değerini çocuklara kazandırmak adına, anne ve

²⁸İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu, Hoşa giden bir şeye eğilim; tutkuya dek varabilen bir ruh durumu, Bir şeye veya bir kimseye karşı duyulan sevme duygusu. www.tdk.gov.tr

²⁹Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram www.tdk.gov.tr

³⁰ Her şeyi hoş görerek olabildiğince anlayışla karşılama durumudur. Müsamaha, tolerans şeklinde de ifade edilir. www.tdk.gov.tr

babalar çocuklarına karşı hoşgörülü davranmalı ve sonrasında çocuklardan kendilerine ve çevrelerine karşı hoşgörülü davranmalarını beklemelidir. (Sapsağlam, 2016, s. 54)

Cömertlik: Hz. Peygamber (sav) buyurur ki: “Cömert kişi, Allah’a yakındır, Cennete yakındır, Cehennemden uzaktır. Cimri kişi Allah’tan uzaktır, Cennetten uzaktır, Cehenneme yakındır.” (Tirmizi, *Birr*, 40) Tasavvufî ve dini bir kazanım olan cömertlik cimri olmama, az vermeme halidir ki bu kavramı değer olarak çocuklara yerleştirmek kolay bir gelişim olacaktır. Çünkü çocuklar doğru ve etkin yönlendirildiğinde ve egosentrizm dönemini (benmerkezcilik) geçtiklerinde üç yaş sonrası paylaşmaya, paylaşarak övgü almaya, teşekkür ederim cümlesini duymaya ve arkadaşları arasında seçilmeye çok isteklidirler. Çocukların bu özelliklerinden faydalanarak cömert olma değeri verilebilir, gönüllü aile ve çocuklarla yaşantısal örneklerle çocuklara cömertlik değeri kazandırılabilir.

Dürüstlük³¹: Dini ve tasavvufî kavramların en başında olan ve bireyde muhakkak bulunması gereken dürüstlük değerinin tasavvufî eğitimde kazandırılmasından ziyade tasavvufî eğitime başlamadan önce kişide bulunması gerekmektedir ki eğitim mürşit ve mürit arasından güven bağı oluştursun. Buradan yola çıkarak bir çıkarımda bulunmamız gerekirse kişide başkalarına karşı olması gereken dürüst olma durumunun tasavvufî eğitimde bireyin özüne yönelik kazanılması da beklenebilmektedir. Bu durumdan kast ettiğimiz şudur ki tasavvufî eğitimde kişi yaşantı, duygu ve düşüncelerine karşı objektif olarak ve net bir çıkarımda bulunarak kendine açık ve net olarak dürüst olma durumudur. Kişi bu kazanımı elde etmeli ki tasavvufî eğitimde hakiki bir yol alabilsin. Dürüstlük kavramının tüm kişilerde olması gerektiği gibi okul öncesi dönem çocuklarının da kazanması gereken bir değerdir. Bunun için dürüstlük değerinin öğrenilmesinde yetişkinlerin verdiği sözleri yerine getirmesi ve çocukta güven duygusunun oluşması son derece önemlidir. Yetişkinlerin sözleri ve davranışları arasında ki uyum ve tutarlılığı gören çocuk, dürüst olmayı da öğrenecektir. Bunun için yalan söylemekten kaçınmak, hatalara karşı aşırı tepkiler vermemek, gereksiz ve anlamsız cezalar vermemek dürüst çocuk yetiştirme konusunda kilit adımlardır. (Sapsağlam, 2016, s. 57)

Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav)’in “Muhammed-ül Emin” olmasının temelinde yatan bu dürüstlük ve güven değeri kişileri hem maddi hem de manevî yönden geliştirecek, temeli okul öncesi dönemde atılarak oluşan karakterinin özünde bulunmasını sağlayacaktır.

Arkadaşlık³²: Arkadaşlık tasavvufî yaşantı da oldukça önemli değerlerden bir tanesidir. Manevî yolda ki yoldaşlık, kişinin hakiki dost kazanımını sağlamakta ve hatta dini tabirlerden “ahretlik” kavramını oluşturmaktadır. Bunun temeli de Peygamber Efendimizin(sav) zamanına dayanmakta ve O’nun yönlendirmesine göre arkadaş seçimleri şekillenmektedir. Buradan anlaşılan da insanlar arasında ki karakter transferi gayet doğal bir durum olmakla birlikte, kişinin etrafında bulunan insanlar ister istemez menfi ya da müsbet olarak bireyi etkilenmektedir.

³¹ Dürüst, sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse. www.tdk.gov.tr

³² Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yaren. Bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri. www.tdk.gov.tr

Bu durumu da Peygamber Efendimiz (sav) şu şekilde açıklamaktadır: “İyi arkadaşla kötü arkadaş misk taşıyan kimse ile körük üfüren kimse gibidir. Misk taşıyan ya sana onu ikram eder yahut sen ondan misk satın alırsın ya da ondan güzel bir koku duyarsın. Körük üfüren kimse ise ya elbiseni yakar ya da ondan kötü bir koku duyarsın.” (Müslim, *Birr*, 146) Bu hadis doğrultusunda kişinin seçtiği ya da seçeceği arkadaş onun hayatına yön verme açısından oldukça önemlidir.

Çocuk için ilk arkadaşları annesi, babası ve kardeşleridir. Anne, baba ve kardeşleri ile kurduğu bu ilk arkadaşlık deneyimi çocuğun sonraki arkadaşlık deneyimlerinin de temelini atacak ve yol gösterici olacaktır. Çoğunlukla oyun yoluyla kurulan bu ilk arkadaşlık deneyimi çocuk için hayata dair pek çok kural, beceri ve rutini öğrenme fırsatı sağlayacaktır. (Sapsağlam, 2016, s. 55)

İş birliği³³: Tasavvufî mana da bir olma, birlikte hareket etme ifadelerine gelebilecek olan iş birliği değeri oldukça önemli ve iletişimsel açıdan kilit bir kavramdır. Aynı dini düşünce ve yaşantıya sahip kişilerin iş birliği içerisinde, birlikte hareket ederek hem biz kavramı oluşturması hem de doğruyu doğru kişilerce doğru olarak çoğunlukla aktarabilmesi açısından da elzem bir değerdir. İş birliği değerinin kaybedilmesinden güven, sevgi ve saygı değerlerinin de etkilenimi fazla olacaktır. Bunun için tasavvufî alanda önemsenerek ve yaşantısal ögeyi sunacak bir değer olan iş birliği, okul öncesi dönemde de kazanılması ve öğretilmesi gereken temel değerlerdendir. Çocuk için ilk iş birliği değerinin kazanılması genellikle oyun yoluyla gerçekleşmektedir. Çevresindekilerle işbirliği yaparak bir amaca veya başarıya ulaşan çocuk bu değerın önemini ve gerekliliğini anlamaktadır. (Sapsağlam, 2016, s. 56) Aile ve okul ortamında desteklenecek ve yaşantısal olarak sunulacak fırsatlar değerin kazanılması açısından önemlidir.

Sorumluluk³⁴: Tasavvufî manada, tasavvufî eğitimde her bir bireyin sorumluluğu ayrı olmakla birlikte ona verilen görevi de tam olarak yerine getirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Çünkü tasavvufî eğitimde bireyin ilerleyebilmesi için kendisine verilen görev ve sorumlulukları vaktinde ve yerli yerince yapması beklenmekte; gönüllü olarak yapıldığı takdirde de eğitimde hızlı bir yol alacağı düşünülmektedir. Yani tasavvufî eğitimin hiçbir aşamasında zorlama olmadığı gibi sorumluluk bilincinde de bu durum bireye bırakılmış, yol alma açısından da ilerleyiş kişide ki sorumluluk duygusuyla özdeşleşmiştir. Okul öncesi duruma indirgediğimizde ise sorumluluk değeri ya da sorumluluk bilinci, doğuştan gelen bir özellik değildir, eğitim ve yaşantılar sonucunda, çeşitli deneyimlerle kazanılmakta ve biçimlenmektedir. Çocuklar öncelikle ev ortamındaki sorumluluklarını sonrasında çevre ve okul gibi diğer ortamlardaki sorumluluklarını öğrenmektedirler. Okul öncesi dönem çocuklarının sorumluluk değerini kazanmalarına yönelik ev ve okul merkezli etkinlikler düzenlenebilir. Bu etkinlikler yoluyla çocukların kendilerine ve çevrelerine karşı sorumluluklarının farkında olması sağlanabilir. (Sapsağlam,

³³ Amaç ve çıkarları bir olanların oluşturdukları çalışma ortaklığı. Belli bir hedef için diğer kişilerle enerjisini birleştirmek. (Daha detaylı bilgi için bkz: G Balat ve A Dağal, *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi Etkinlikleri*, Ankara: Kök Yayıncılık, 2009)

³⁴ Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenerek sorum ve mesuliyet almasıdır. Ayrıca uyulması gereken bir yargıya, bir kural ya da yetkili üstün verdiği emre uyulmaması üzerine suçlu düşme durumu şeklinde ifade edilir. www.tdk.gov.tr

2016, s. 51) Sorumluluk bilincini çocuklara dini olarak kazandırmanın temelinde özverili ve yumuşak bir yaklaşımla değerlendirerek kazandırmak ve bu sorumluluğu dinin ibadet boyutunda ele almak oldukça önemli olabilmekte, kendisine verilen sorumluluğu yerine getirme edasıyla da kişide özgüven kazanımının oluşumu desteklenmektedir.

Okul öncesi eğitiminde çocuklara sorumluluk duygusu kazandırmak ve sorumluluğun önemini fark etmesini sağlayacak bir etkinlik önerdiğimizde “hiçbir şey yapmama günü” dediğimiz bir uygulama yapabiliriz. (Tongar, 2018, s. 114) Bu uygulamada amaç çocukların aile bireylerine ait sorumluluğu fark etmelerini sağlamak, kendi sorumluluğunun farkında olarak kâinata ki düzene dikkati çekmelerine fırsat vermektir. Allah’ın bir günlüğüne yarattıklarını yaratmamasının sonuçları üzerinde düşünerek ve konuşarak sorumlulukların önemi hakkında konuşmak bu değer kazanımı için oldukça önemlidir.

Tasavvufî, insana değer eğitimi vermeyi gaye edinen bir ilim, tarikatlar da bu ilmin eğitiminin verildiği müesseselerdir. Değerler eğitiminin ne şekilde ve nasıl verileceği ve kazanımın sağlanması eğitimde kritik noktalar. Bunun için düşünce geleneğimize dönerek kendi kültür kodlarımızdan yararlanmak ve değer eğitiminde hem teorik hem de pratik açıdan büyük birikime sahip olan tasavvufî kültüründen hareketle insanımıza yeni yaklaşım biçimleri sunabilmekteyiz. İnsanı varlığın merkezine yerleştiren ve âlemden Allah’ın tecellilerinin en mükemmel mazharı olarak gören tasavvufî kültürünün her bireyi tek tek ele alarak eğitmeyi öngören bir yaklaşım ortaya koyması, esasen bugün modern eğitim anlayışının son zamanlarda gördüğü fakat bizim geleneğimizde zaten var olan bir durumdur. Bu bakımdan tasavvufî kültürünün bugünün değerler eğitimine yol gösterebilecek mahiyette olduğunun üzerinde bilhassa durmamız gerekmektedir. (Bolat, 2016, s. 46)

2.4. Okul Öncesi Dönemde Karakter Eğitimi

İlk çocukluk yılları karakterin yapılanmasında çok önemlidir çünkü bu yıllardaki tesirlerin izleri çocuklar üzerinde daha kalıcı ve kuvvetlidir. Şahsiyetin çekirdeğini oluşturan bu dönemde ki yaşantılar, karakter eğitiminin yönünü belirler. Eğitimin bütüncül yapısını bozmadan, özgürlük ilkelerine bağlı olarak verilecek karakter eğitiminden anne babalar ve eğitimciler sorumludur ve bu eğitimi çocuğun kendisinde ki özellikleri bozmadan yapmaları gerekmektedir. (Çamdibi, 2012, s. 180)

Tüm eğitim çeşitlerinde olduğu gibi karakter eğitiminde de gelişim düzeyi, gelişimsel olgunluk önemlidir. Eğitimin amacına ulaşması için çocukların gelişimlerine uygun olması, anlayacağı zaman ve şekilde olması erken çocukluk dönemi karakter eğitimi için de kritik bir noktadır. Buna paralel olarak çocuklar bilişsel olgunluğa erişmeye ve öğrendiklerini kendilerine göre ifade etmeye iki yaş civarında başlarlar ve bu dönemde bebeklikten sıyrılıp çocukluğa adım atmaktadırlar. Çocuklar konuşmaya başladıklarında nezaket sözcüklerini de öğrenmeye eğilimli hale gelirler. Sosyal uyum sorunu yaşamayan, dış ortamlarda uygun şekilde davranan çocuk, toplum tarafından onay görür. Onay gören çocuğun da özgüveni gelişir. Bu süreçte kuralları belirlerken ve uygularken çocuğun yaşını ve gelişimini dikkate almak gerekmektedir. Beklentiler çocuğun yaşı ile paralellik

göstermeli, yetişkin kategorisine girinceye kadar bu konuda eğitilmelidir. (Komisyonu, 2012, s. 9)

Karakter eğitiminde bütüncül yaklaşım oldukça önemlidir. Sadece akademik başarı baz alınarak verilecek eğitim yeterli olmamakla birlikte öğrendikleri eğitime kişilik ve karakter katacak, bilgiyi anlamlı kılacak değerler verilmesi de gerekmektedir. Böylece öğrenilen bilgiler hem anlamlı olacak hem de hayata olumlu dönütler sağlanması için zemin hazırlanmış olacaktır. Bundan dolayı okul öncesi dönemde çocukların tek taraflı ve özellikle zihni, akademik yönü temel alınarak verilecek eğitimle bütünlük ilkesi dikkate alınmamış olacak ve gelecekte karakteri sağlam olmayan, tek yönlü yetişen, bencil ve insani değerlere saygısı olmayan bireyler yetişecektir. Bütünlük ilkesi paralelinde kişinin manevî ve ahlakî bakımdan kendini tanıması ve bu doğrultuda okul öncesi dönemde verilecek karakter eğitimiyle ileride bireyler daha güçlü muhakeme yetisine, daha ince duygulara sahip olacak, hassas, adil ve şahsiyetli bireyler olacaktır. (Çamdibi, 2012, s. 12) Erken çocukluk döneminde ki eğitim ne sadece akla ne de sadece kalbe hitap etmelidir ikisi bir arada ele alınarak ve o doğrultuda nitelikli bir karakter eğitimiyle hem eğitim kalitesi arttırılmalı hem de çocukların kazanımları desteklenmelidir.

Alman pedagog Eduard Spranger (1963); eğitimin amacının her alanda tam donanımlı, gelişimi desteklenmiş yani tam ve mükemmel insanlar yetiştirmek olduğunu söylemiştir. (Çamdibi, 2012, s. 13) Bu da sadece tek bir alanda eğitimle olmamakta tüm alanların birbiriyle iç içe girdiği hem bireyin dışsal hem de içsel eğitiminin etkin olarak sağlanmasıyla oluşacaktır. Bunu da sağlayacak olan nitelikli bir karakter eğitimi hareketidir.

Eğitim sisteminde olması gereken karakter eğitimi hareketi (özellikle Amerika'da) çeşitli derslerin içerisinde olması gereken temel değerlerin öğretimini teşvik etmektedir. Okullarda karakter eğitimi teşvik edilerek, temel değerler kazandırılmalıdır. Karakter eğitimi ile dini değerler ayrı düşünülebilir fakat genel de kazandırılmak ve öğretilmek istenen değerler dini, ahlakî olabilmektedir. (Hunts & Mullins, 2005, s. 195,196)

2.4.1. Okul Öncesi Dönem Karakter Eğitimi Uygulamalarına Tasavvufî Yaklaşım

Öğrenciler fazileti ve temel ahlakî değerleri tanıma, anlama ve akademik donanımlarla birlikte diğer gelişimlerini ailede, okullarda ve yaşadıkları çevrelerde yaşları büyüdükçe sürdürürler. İnce, derin anlayış, sağlam iman, güçlü sevgi ve fazilet ile beslenen ahlak eğitiminin, karakter oluşumunda rolü büyüktür. (Çağlayan, 2013, s. 96) İnsanın karakterinin gelişmesinde, karakter bütünlüğünün sağlanmasında yüksek duyguların ve maneviyatın önemli bir yeri vardır. (Çamdibi, 2012, s. 11)

Ünlü eğitimci ve pedagoğlardan Fredrich Froebel (1852), Gerhard Budde ve Eduard Spranger (1963) karakter eğitiminin önemi üzerinde titizlikle durmuşlar, olmadığı takdirde hem eğitimi hem kişiliği olumsuz yönde etkileyebileceğini savunmuşlardır. Froebel(okul öncesi eğitim kuramcılarından Pestalozzi'nin öğrencisi), kendisi okul öncesi eğitimiyle bizzat ilgilenmiş ve o dönem çocuklarına verilecek eğitimin, bireyin özündeki ebedi, değişmez ve bu nedenle de kutsal olan

şeyi geliştirmelidir düşüncesine hâkim olduğunu göstermektedir. (Aytaç, 1972, s. 273) Karakter eğitimiyle bu özü kuvvetlendirmek ve manevî, vicdani ve dini gelişimi sağlamak gerekmektedir.

Gerhard Budde; insanın kişilik yoluyla manevî bir karakter kazanacağını belirterek, manevî karakter kazanmak ve kendine hâkim olmak kişilik eğitiminin konusu olmakla birlikte; manevî hayatın önemi üzerinde durarak manevî karakter geliştirecek bir karakter eğitimi verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. (Çamdibi, 2012, s. 12)

Yaşadığımız yüzyılın filozof ve pedagoglarından bazıları eğitimin amacının karakter ve kişilik gelişimi olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre insan, eğitim vasıtasıyla manevî bir karakter kazanır ve bu sayede kendine hâkim olmayı öğrenir. Bu da eğitimin amacının bireye manevî ve ahlakî karakter kazandırmak olduğunu vurgulamaktadır. (Kanad, 1948, s. 349)

Tasavvuf da Yüce Allah'ın insanda bulunmasını istediği ve Hz. Peygamber'in yaşayarak örneğini ortaya koyduğu güzel, iyi ve olumlu tutum ve davranışların kazanılmasını sağlamak ve bunun için insanların ruh, zihin ve duyu durumuna göre eğitimini gerçekleştirmektir. İşte bu doğrultuda tasavvufî ve tasavvufî eğitimi ile karakter ve karakter eğitimi amaç ve yöntem olarak birbirine benzerdir. (Kıziler, 2017, s. 61)

Tasavvuf, insanın maddi yönünden ziyade onun manevî, ruhsal ve iç âlemi ile ilgili bir eğitim anlayışını öne çıkaran bir düşüncenin uygulanmasıdır. Tasavvufî eğitimi de modern ve gelişmiş eğitim kurumlarında verilen bilgi ve meslek edinmeyi esas alan örgün eğitimden ziyade, insanın iç eğitimini ve ahlak eğitimini de kapsayan karakter eğitimine benzerdir. (Kıziler, 2017, s. 71)

Tasavvufî eğitiminde yetiştirilmek istenen insan tipi vasat değil, ideal bir karaktere sahip, ahlakî değerlerle donatılmış, dindar bir kişidir. Bu yüzden tasavvufî eğitiminden geçmiş ve bu eğitimi başarıyla tamamlamış olana "insan-ı kâmil" denilmektedir. İnsan-ı kâmil; din, edep, ahlak, karakter, huy gibi pek çok özelliği ile Kur'an-ı Kerim'de anlatılan ve Hz. Peygamber'in yaşadığı örneği ideal seviyesinde üzerinde taşıyan demektir. (Kıziler, 2017, s. 71)

Çalışmamızın gayesi yaratılış amacına uygun bireyler yetiştirmek için karakter eğitimini baz alarak okul öncesi dönem çocuklarından başlayarak insanlarda tasavvufî bir yaklaşımla bireylerin karakterini tasavvufî ahlakına uygun olarak biçimlendirmektir. Bunun için de karakter eğitiminde bazı önemli noktalar bulunmakta, çocuklara indirgediğimizde ise aşağıda ki sonuçlandırmalara varabilmekteyiz:

Ahlakî Muhakeme: Yeni durumlara ahlakî prensipleri uygulamak, onların ahlakla ilişkisini kurabilmek için açık bir ahlak zekâsına sahip olmak demektir. Bu da kişinin ahlakî değerleri bilerek, kendi içerisinde muhakeme oluşturup bağlantı kurmasıyla sağlanabilmektedir. Bunun için eğitim ortamları karakter inşası için muhakeme yeteneğinin gelişmesine olanak sağlamalıdır. Bunu yaparken eğitim kurumları manevî değerlere karşı farkındalık ve ilgi uyandıracak, düşünme becerisini destekleyecek ve bu ikisi arasında yorum yapabilme becerisi

kazandıracak ortamlar sunmalıdır ki ahlakî muhakeme yeteneği bireylerde desteklenebilsin. (Kızıler, 2017, s. 103)

Günümüz karakter eğitimi savunucularından Carrel, eğitim kurumlarının manevî ve karakter eğitimine ağırlık vermesi gerektiğini söylemektedir. Ona göre insan manevî olarak sadece bilgi ile yükselmez. Ruhsal ve ahlakî anlamda yüksek derecelere gelen insanlar, irade ve ahlakî muhakeme açısından güçlü, iyi yetiştirilmiş bireylerdir. (Carrel, 1959, s. 77) Bunun için manen donanımlı ve karakteri sağlam bireyler yetiştirebilmek, öğrendiklerini algısal olarak ahlakî öğretilerle birleştirebilen bireyler olmasını sağlamak için okul öncesi dönemde hem muhakeme yeteneğini hem de ahlakî öğretileri onların seviyesine indirgeyerek vermek gerekmektedir. Bunun için çalışmamızın önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gözlem, araştırma, inceleme, doğayı kullanma gibi eğitimsel teknikler çocuklarda tefekkür bir oluşumun sağlanabilmesi için kullanılabilir. Tefekkür ile ahlakî ve dini öğeleri karakterlerinin temelini atacak şekilde eğitimciler şekillendirebilmekte, kıssadan hisse metoduyla da ilgi ve dikkat çekici unsurlarla çocuklar için kazanımın elde edilmesi sağlanabilmektedir. Ahlakî değerlendirme de bulunabilmesi için çocukların ahlakî donanımla yetiştirilen ortamlarda bulunmaları ve hem aile içerisinde hem de okul ortamında ahlakî bilinç oluşturulması sağlanmalıdır. Bu temel ahlakî değerleri çocuğun karakter inşası için kullanmak ve çalışmaları bu doğrultuda seçmek son derece önemlidir. Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in çizdiği karakter profilini, düşünce profili zenginleşmeye başlayan okul öncesi dönem çocuklarında inşa etmeye başlamak en önemli noktalardan bir tanesidir.

İnce Duyguluk, İnsanlarla iyi geçinmek ve Empati³⁵: Duyguların farkına varma ve onların dengelenmesi manasını taşıyan duyguluk bu konuda hassasiyet gösterilmesi durumu da ince duyguluktur. İnsana manevî ve ahlakî yücelik kazandıran etkenlerin başında, zekâ ve bilginin yanında aynı zamanda dengeli bir şekilde kazanılmış olan ince duygular gelmektedir. Bu duygular eylemleri şekillendirmekte, iyi, güzel ve olumlu olmasını sağlamaktadır. Bu da karakter eğitiminin önemseydiği konulardan bir tanesidir. (Kızıler, 2017, s. 106)

Bu kavramı okul öncesi çocuklara indirgeyecek olduğumuzda karşımıza empati, iyiyi ve güzeli sevmek, estetik bakış açısı gibi kavramlar gelebilmekte her duyguya da ince bir bakış kazanımı sağlanması hedeflenmektedir. Milli Eğitimde okul öncesi eğitim kazanımlarından olan bu duygu ve kavramlar, eğitim sisteminde tam olarak verilmeye çalışıldığında duyguları desteklenmiş, empati yeteneği gelişmiş, toplumsal yaşantıda daha duyarlı bireyler olması sağlanabilmektedir. Bunun için karakter eğitiminde tasavvufta da yer alan her bireyin duygu dünyasını destekleyen eğitim erken çocukluk döneminde de verilebilecek ve desteklenecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Temeli okul öncesi dönemde atılmaya çalışılan empati ve ince duygulu olma durumu kişinin kendinden başkasını düşünme, değer verme duygularını da geliştireceği için hadis-i şerif doğrultusunda *"Hiçbiriniz kendisi için istediğini (mü'min) kardeşi için istemedikçe (gerçek) iman*

³⁵ Duygudaşlık, Kişinin kendisini başka bir bilincin yerine koyarak söz konusu bilincin duygularını, isteklerini ve düşüncelerini, denemeksizin anlayabilmesi becerisi anlamlarına gelir. (www.tdk.gov.tr adresinden 16.02.2018 tarihinde alınmıştır)

etmiş olamaz” (Buhari, İman, 7; Müslim, İman, 71) yetiştirilme gayreti göstermektedir. Bu şekilde karakteri inşa edilen çocuk ileriki yaşlarda etrafına ve yaşantısında ki insanlara karşı merhametli, anlayışlı ve ince duygulu olacak, tasavvufi bir ahlak sergileyecektir.

İrade Kuvveti: İnsanlar doğruyu bildikleri halde ve doğruya duygusal bir yakınlık hissederken onu gerçekleştirecek bir iradeyi bazı zamanlarda kendilerinde bulamazlar. Bunu sağlayan ahlak duygusu herkeste olurken bu iradeyi sağlayacak kuvvet ise herkeste bulunmamaktadır. Bunun için irade kuvvetini destekleyecek alışkanlık, kararlılık, azim, sabır ve vicdan gibi duyguların güçlendirilmesi ve kazandırılması gerekmektedir. (Kızıler, 2017, s. 109) Bu duygularla desteklenen irade kuvvetinin irade eğitimiyle kazanılması ön koşuldur. İrade eğitiminden kast edilen ise kişilerde sabır ve dayanma gücünü arttırmak ve bu doğrultuda bireyin sağlam bir iradeye sahip olunmasını sağlamaktır. Bu kavramı okul öncesi çocuklara kazandırmak oldukça zor olabilmekte sadece sabır konusunda destekleyici çalışmalar yapılarak irade konusunda bilinçlendirilmesi sağlanabilmektedir. Doğru ve yanlış net olarak anlatıldığında, olası olumsuz sonuçlar vurgulanarak verildiğinde, pekiştiricilerle çocukların olumlu davranışları desteklendiğinde de irade kuvvetinin oluşması sağlanabilir fakat bunlar çocuklar için geçici kazanımlar olabilmektedir. Bunun için otoriterlikten sakınarak, ceza uygulaması ve korkutma tekniklerinden uzak durarak, iyiye ve güzele teşvikle oluşturulacak bir irade eğitimi zaten var olan ahlak duygusunu perçinleyecek, çocukların irade kazanmasını da teşvik edecektir.

Meleke Kazanma: Bir iş ve eylemin tekrarlanarak yapılması sonucu tecrübe, bilgi, maharet, yetenek, kabiliyet ve alışkanlığın kazanılmasına meleke kazanma denilmektedir. (Kızıler, 2017, s. 113) Karakter eğitiminde de kişinin manen ve içsel olarak işi özümsemesi durumudur. Melekelerin kazanılması için değerler, inançlar ve tutumlar arasında bir bütünlük oluşturulması ve böylece duyuşsal alanda bir öğrenmenin sağlanması gerekmektedir. Bu kavramı üç altı yaş çocuklarına vermek istediğimizde aslında okul öncesi eğitimin hedefinin çocuğa meleke kazandırmak olduğunu görmekteyiz. Sadece önemli olan nokta bu iş, yetenek kazanımını okul öncesi çocuğun yaş, seviye, duygu durumu ve ahlak seviyesine göre vermektir. Bundan dolayı da gerek ebeveynlere gerekse eğitimcilere çok iş düşmektedir. Çünkü görevi sadece maddesel olarak meleke kazanmak olmamalı kazanılan bu işin ya da yeteneğin içsel dünyasına girerek çocuklarda kalıcı eğitim ve öğretim sağlanması amaçlanmalıdır. Bundan dolayı kazanımlarda belirlenen melekelerin ahlakî olarak desteklenerek verilmesi çocukların karakter eğitiminde oldukça önemli bir noktadır. Tasavvufî ehilleri nasıl ki zanaatkâr olmakta ve bu zanaatlerine ahlakî ve manevî değerleri yükleyerek melekelerine bir kimlik kazandırabiliyorlarsa çocuklarda da bu temel okul öncesi dönemden atılarak öğrenilen her bir duruma ahlakî ve manevî yaklaşım geliştirilerek bir karakter inşası oluşturulabilsin.

Okul öncesi dönemde çocukların meleke kazanabilmesi için ilgi alanları, yetenekleri, istekleri ve gelişimleri göz önünde tutulmalıdır. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocuğu iyi tanıyarak doğru alana doğru zamanda yönlendirmesi, heveslerini kırmadan desteklemeleri ve ilgilerini çekecek çalışmalarla kabiliyetleri doğrultusunda sabırla eğitebilmek gerekmektedir. Meleke kazanma işinin en

önemli aracı çocuğu ya da bireyi en iyi şekilde tanımak ve o doğrultuda hayatına yön vermektir.

Özetle, karakter eğitiminin sağlıklı, iyi ve güzel olması ve bireyin ahlak prensiplerine bağlı bir karakterle yetişmesi için karakter eğitiminin bileşenleri olarak ortaya konulan bu ahlakî kavramların geliştirilmesi gerekmektedir. Hem tasavvufî hem de eğitimsel yönleri olan bu kavramlar bireyin içinde yaşadığı aile, okul ve çevre gibi etkin faktörler tarafından desteklenmeli, geliştirilmesi için de çaba sarf edilmelidir ki eğitim ortamlarından ve kurumlarından fayda sağlanılabilsin. (Kızıler, 2017, s. 115)

3. Sonuç

Bu çalışmamızda okul öncesi dönem çocuklarının manevî eğitimi tasavvufî bir bakış açısı oluşturularak incelenmiştir. Manevî eğitimin içeriğinde yer alan din eğitimi, ahlak eğitimi, değerler eğitimi ve karakter eğitimine kalbî ve ruhi bir boyut kazandırabileceği düşüncesiyle tasavvufî eğitimin birleşenleri ve kavramları erken çocukluk dönemine uyarlanmaya çalışılmış, eğitimsel bir yaklaşım oluşturulma gayretinde olunmuştur.

Eğitim, insan davranışlarında değişime neden olan ve belirli bir süreci kapsayan derinlemesine bir olgudur. Sadece okulları kapsamından ziyade daha geniş kapsamlı bakıldığında içerisinde gelişme ve değişmeyi barındıran bir süreç olduğu görülmektedir. Bu nedenle eğitim içerisinde pek çok unsur barındıran bir eylemdir. Bu unsurlar insan, tecrübe, bilgi, ahlak, karakter, kişilik, mizaç, mekân, tutum ve davranış gibi olgulardır ve eğitimin içerisinde her zaman var olmuştur. Bu unsurlar eksik olduğu takdirde eğitimden söz etmek mümkün olmamaktadır.

Eğitimin başlangıç noktası okul öncesi döneme baktığımızda genel manada içeriğinden, eğitimi etkin hale getiren, çocuklara kazanımların kolaylaştırılmasını sağlayan yöntem ve tekniklerden, gelişimsel açıdan değerlendirebilmek için her alanı tek tek içine alan ve çocukların gelişimini daha iyi anlayabilmemizi sağlayan kuramlardan yol haritası çizmek fayda analizi bakımından oldukça etkin olmuştur. Okul öncesi dönemde verilen her türlü bilgi, değer, yaşantı, deneyim, inanç kişinin gizli bir kutusu varmış gibi kaydedilmekte, ihtiyacı olduğunda da kişi o kutudan alıp kullanabilmektedir. Onun için erken çocukluk döneminde verdiğimiz hiçbir bilgi, kazanım, yaşantı, uygulama boşuna gitmemekte, çocuğun hem normal hayatını hem okul hayatını hem de manevî hayatını etkilemekte ve şekillendirmektedir.

Bu dönemden ayrı düşünülerek açıklanmaya çalışılan tasavvuf ve tasavvufî eğitim konusu din eğitimi bağlamında değerlendirilerek ve de ayrı bir ilim ve eğitim dalı olarak ele alınmaya çalışılmış, eğitimsel metotlarla desteklenmiştir. Tasavvufu din eğitiminden sıyrarak ele almak verilen dini bilgilerin aslında mana âleminin de olduğunu göstermekte sadece akla değil kalbe hitap ederek yaşantısal bir eğitim anlayışı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu doğrultuda din eğitiminin temel gayelerinden biri bireyin sahip olduğu manevî potansiyeli dini gelişim aşamalarına göre ele alıp ona uygun bir eğitim ortamı hazırlamaktır. Din eğitimi sadece dindar birey yetiştirme eğitimden sıyrarak manevî donanımlı, dini tecrübe, bilgi, inanç ve ibadet boyutlarında bir bütün olarak

ele almak manevî bağıllık oluşturma ve dini işlevsellik açısından oldukça önemlidir. Dini inanç ve ibadetlerin ardındaki manevî derinliğin bilincinde olarak içsel dindarlık aşamasına geçmek tasavvufun ve tasavvufî eğitiminin başlıca konularındandır. Tasavvufî ve tasavvufî eğitimin doğuşuna, eğitimin köküne indiğimizde karşımıza Kur'ani ve Peygamberi bir İslam eğitimi metodu çıkmaktadır. Bu açıdan İslam eğitime baktığımızda; dinin insanın manevî potansiyelini geliştirmeye yönelik olduğunu görürüz. Peygamber Efendimizin (sav) Kur'an referanslı eğitim modeli eğitimi ve terbiye konusunda eşsiz bir örnek olmakla birlikte eğitim sistemimize uyarlanabilecek teknik, yöntem ve uygulamaları etkin ve aktif bir şekilde içermektedir. Peygamberi eğitimsel yaklaşıma baktığımızda tasavvufî eğitimde kullanılan bir metot olarak görülmekte, küçüğünden büyüğüne, gencinden yaşlısına kadar her yaş ve düzeyde insana hitap etmektedir. Bunun için İslam düşüncesinde tasavvufî; Peygamberi bir yaşayış ve dolayısıyla eğitim metodu olduğu için insanların psikolojik varlığı, manevî gelişimi ve eğitimi adına günümüz insanının manevî ihtiyaçlarına cevap veren önemli bir kaynak görevi görmektedir.

Tasavvuf; iman ve ibadetlerin manevî boyutlarını inananlara hatırlatarak ve dinin manevî derinliğini yaşayabilmek için onlara olanak sağlayan bir yaşayış biçimidir. Tasavvufî eğitim de bu yaşayış biçiminin daha sistemli ve programlı olarak insanlara aktarılması, talep eden bireylerin eğitilmesi ve geliştirilmesi, dini yaşantılara manevî derinlik ve anlam yüklenmesi şeklinde ifade edilebilen bir eğitim sistemidir. Tasavvuf ve tasavvufî eğitimi detaylı bir şekilde literatür taraması yapılarak açıklanması, eğitim sisteminin içeriğinden bahsedilerek çocukları kapsayacak konu üzerinde durulması temel noktalardandır. Çocuk terbiyesi kavramı ise günümüz eğitim sistemlerinin kullandığı bir ifade olmamakla birlikte tasavvufî eğitimde karşımıza çıkan bir tabir olmuştur. Özellikle bazı mutasavvıfların eserleri incelendiğinde bu konu üzerinde önemle durdukları görülmektedir. Çocuk terbiyesi, tasavvufî bir yaklaşımla değerlendirilerek ünlü tasavvufî düşünürlerden faydalanılarak örneklemelere gidilmiştir.

Tasavvufî eğitimi incelediğimizde karşımıza sadece bireyin dini bilgi öğreniminin girmediği, uygulama ve kalbî hassasiyetin ve doyumun olduğu kişiyi hem bilgi hem de manevî açıdan yetiştiren bir eğitim olduğunu görmekteyiz. Genel eğitimde dinde var olan bu manevî boyutu insanlara kazandırabilecek bir eğitim ve yaşantı yollarından bir tanesi de tasavvuftur. Çünkü birey elbette bir manevî arayışa girecek ve bu isteğini kendini tatmin ve mutlu hissettiren bir durumla kapatmaya çalışacaktır. Bunun için kişilerin eğitiminde manevî doyumunu sağlamak, farklı yönlerde eğilimi engelleyebilmek dinin manevî boyutuyla mümkündür. Bu manevî boyutu da bireye çocukluğundan itibaren tasavvufî yaşam ve düşünce tarzıyla kazandırmanın oldukça yararlı bir yöntem olacaktır.

Manevî eğitim tek başına kişide değişime neden olan ruhsal bir eğitim olmaktan ziyade hem kişide dini bilgi birikimini sağlayan hem kişiyi ahlaken donatan, hem değerlerin kazanım ve öğrenimini destekleyen hem de sağlam karakterli bireylerin yetişmesini amaç edinen bir eğitim sistemidir. Bu dört bileşenin tam manasıyla verildiği ve eğitim sistemine etkin ve doğru bir şekilde dâhil edildiği zaman, faydası olmayacak her hangi bir pozisyon ve olumsuz bir yaşantı olmayacaktır. Hatta okul öncesi dönem dediğimiz gelişimin, öğrenmenin ve de örnek almanın en yoğun

dönemde başlandığı manevî eğitimde uzun periyotta çok daha etkili ve faydalı bir değişim ve kazanım sağlanacaktır. Bu doğrultuda da tasavvufî düşüncesi içerdiği pek çok eğitimsel ilke ve yöntemle günümüz din eğitimcisine manevî gelişime destek olma adına ışık tutmaktadır.

Kısaca çerçevesini çizdiğimiz bu bilgiler etrafında edindiğimiz kanaate göre okul öncesi eğitimde manevî eğitime tasavvufî bir yaklaşım oluşturmak çocuklarda dine karşı kalbî bir bağlantı kurulmasını sağlamış olmakla birlikte çocukların ahlakî donanımını, değer kazanımını, karakter oluşumunu da olumlu yönde etkileyerek her açıdan çocuğun eğitilmesine zemin oluşturmuştur.

Kaynakça

- Akbaba, S. (2014). Ahlak ve Gelişimi. A. Kaya içinde, *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Armaner, n., & Zeki, A. (1960). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodik Bilgiler*. İstanbul.
- Arpaguş, S. (2015). *Mevlevîlikte Manevî Eğitim*. İstanbul: İFAV.
- Ay, M. E. (2001). *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi*. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2011). *Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Aydın, M., & Gürler Akyol, Ş. (2013). *Aydın, Mehmet Zeki, ve Şebnem Akyol Gürler. ODeğerler Eğitimi: Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ayhan, H. (1997). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Aytaç, K. (1972). *Avrupa Eğitim Tarihi*. Ankara: AÜİF Basımevi.
- Bacanlı, H. (2004). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bayrakdar, M. (1988). *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Benna, H. e. (2013). *Tasavvuf ve Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Nida Yayınları.
- Bilgin, B. (1985). Okul Öncesi Çocuğunda Din Duygusu. *Okul Öncesi Eğitimi Dergisi*(30).
- Bilgin, B., & Selçuk, M. (1991). *Din Öğretimi*. Ankara: Akid Yayıncılık.
- Bilici, A. B. (2015). *Gelişim ve Eğitim Odaklı Çocuk Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Kişisel Yayınlar.
- Binbaşoğlu, C. (2004). *Ailede ve Okulda Eğitim Sorunları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Bolat, A. (2016). Değerler Eğitiminde Tasavvuf. *OMÜİFD*(40).
- Buharî, S. *İman* (Cilt 2).
- Carrel, A. (1959). *İnsanlar Uyanın*. (L. Yazıcıoğlu, Çev.) İstanbul.

- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitapevi.
- Çağlayan, A. (2013). *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çamdibi, M. (2012). *Güzel Ahlak ve İnsan İlişkileri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Çamdibi, M. (2014). *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazalî*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Çelebi, A. (1976). *İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi*. (A. Yardım, Çev.) İstanbul: Damla Yayınevi.
- Dağ, M., & Öymen, H. (1974). *İslam Eğitim Tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Dodurgalı, A. (1999). *Din Eğitimi ve Öğretiminde İlkeler ve Yöntemler*. İstanbul: MÜİFAV Yayınları.
- Dönmez, F. (2012). Okul Öncesi Dönem Çocukların Dinî Tasavvurlarına Din Eğitimi Açısından Bir Yaklaşım. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II* (s. 523). Ankara : DİB Yayınları.
- Durakoğlu, A. (2014). Gazalî'de Ahlakî Eğitim. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 34, no. 2 (2014)*.
- Erden, H. İ. (2014). *Çocuklarda Ahlakî ve Manevî Eğitim*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Gatherer, W. A. (2004). *Pioneering Moral Education: Victor Cook and His Foundation*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gazalî, E. H. (2012). *İhya-i Ulumiddin* (Cilt 3). (A. Serdarođlu, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Göktaş, V. (2011). Tasavvufî Terbiye'nin Günümüz Eğitim Sistemine Sunabileceđi İmkanlar. *AÜİFD, 52(2)*, 137-155.
- Gözütok, Ş. (2012). *Sufî Pedagojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitim*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hunts, T., & Mullins, M. (2005). *Moral Education in America's Schools: The Continuing Challenge*. Greenwich: Information Age.
- Hücviri, A. b. (2016). *Hakikat Bilgisi: Keşfu'l Mahcub*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kager, F. (2012). *Peygamber Ahlakını Referans Alan Karakter Eğitimi*. İstanbul: Kampanya Kitapları.
- Kanad, H. F. (1948). *Pedagoji Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kelabazi. (2013). *Ta'arruf: Doğuş Devrinde Tasavvuf*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kıziler, H. (2017). *Tasavvufta Karakter Eğitimi*. Ankara: İlahiyat.
- Komisyonu, Ç. v. (2012). *Çocukta Karakter ve Davranış Eğitimi*.

- Köylü, M. (2004). Çocukluk Dönemi Dinî İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi. *AÜİFD*(11), 137-154.
- Kuşeyri, A. (2016). *Tasavvuf İlimine Dair Kuşeyri Risalesi*. (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutub, M. (1977). *İslam Terbiye ve Ahlak Sistemi*. (A. Özek, Çev.) İstanbul: Hisar Yayınları.
- Meydan, H. (2015). *Din Eğitiminde Manevî Boyut*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Müslim. *İman* (Cilt 3).
- Oruç, C. (2011). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Öcal, M. (2013). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sağlam, İ. (2003). *Çocuk ve İbadet, 7 - 14 Yaş Dönemi İbadet Eğitimi Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Düşünce Kitabevi.
- Sağlam, İ. (2012). Okul Öncesi Dönem ve Din Eğitimi. *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu II*. Ankara: DİB Yayınları.
- Saka, Ş. (2012). İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi. *AÜİFD*(62), 59-72.
- Sapsağlam, Ö. (2016). *Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi: Teoriden Uygulamaya*. (E. Ömeroğlu, Dü.) Ankara: Pegem Akademi.
- Sardoğan, M., & Karahan, T. F. (2014). Kişilik Gelişimi. A. Kaya içinde, *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Savaş, E. (2016, Aralık). Tasavvuf-Eğitim İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20.
- Seyyar, A. (2014). *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri "Manevî Sosyal Hizmetlerin İslamî Çerçevesi"*. (N. Altaş, & M. Köylü, Dü) İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Sühreverdi, Ş. (2016). *Avarifu'l Maarif: Gerçek Tasavvuf*. (D. Selvi, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tongar, H. K. (2017). *Korkutarak Değil Sevdirerek Din Eğitimi*. İstanbul: Hayy Kiyap.
- Tongar, H. K. (2018). *Yarışı Yavaşlar Kazanır*. İstanbul: Hayy Kitap.
- Tusî, E. N. (2016). *el Luma: İslam Tasavvufu*. (H. K. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Erkam Yayınları.
- Vergote, A. (1978). Çocuklukta Din. (E. Fırat, Dü.) *AÜİFD*, 22, 315-319.
- West Burnham, J., & Huws Jones, V. (2005). *Spiritual and Moral Development in Schools*. İngiltere: Network Continuum Education.
- Yavuz, K. (2012). *Çocukta Dinî Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yılmaz, N. (2003). Türkiye'de Okul Öncesi Eğitim. M. Sevinç içinde, *Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar* (s. 12-17). İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

© Copyright of Journal of Current Researches on Educational Studies is the property of Strategic Research Academy and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.